BARNETS RÄTTIGHETER X 10

Undervisningshelhet för global fostran för årskurserna 4–6

PLAN INTERNATIONAL

Redaktion
Leena Honkasalo

Arbetsgrupp
Hannaliisa Hakala, Anna-Kaisa Hiedanniemi, Leena Honkasalo, Minna Mannert och Hanna Niittymäki

Tack till
Elisa Hara, Inka Havanto, Anna Juhola, Mari Luosujärvi, Tapio Moilanen och Laura Niemeläinen

Andra förnyade upplagan

Författare till originalupplagan, som gavs ut 2014: Eeva Ervamaa, Anna-Kaisa Hiedanniemi och Virve Turunen.

Bildkällor
Plan International och Helsingfors stadsmuseums samlingar

Översättning
Delingua

Layout
Tuidesign
Detta verk är en handbok för lärare. Fotokopiering, skanning eller annan digital kopiering av detta verk för undervisningsbruk är tillåtet. Källan måste alltid anges. Tilläggsmaterial till uppgifterna kan skrivas ut på adressen **www.globaalikoulu.net/barnets-rattigheter-x-10**.

ISBN 978-952-7151-05-1(pdf)

Helsingfors 2020

Ulkoministeriö
Utrikesministeriet

TILL LÄRAREN

Välkommen att undervisa och lära dig om barnets rättigheter!

Den här boken, Barnets rättigheter x 10, ger konkreta verktyg för undervisning om barnets rättigheter och global fostran. Barnets rättigheter x 10 är en undervisningshelhet som består av tio dubbellektioner (2 x 45 min.), vars mål är att stöda elevernas delaktighet genom att öka deras förståelse för barnets rättigheter och hållbar utveckling samt ge dem färdigheter och inspiration att verka för barnets rättigheter. Undervisningshelheten riktar sig till årskurserna 4–6 i lågstadiet, men kan även anpassas för användning med yngre eller äldre elever.

Varje dubbellektion handlar om ett visst tema. Om man inte har tid för hela helheten på tio gånger, kan man välja bara några teman. Helheten börjar med en introduktion till barnkonventionen och målen för hållbar utveckling, det vill säga Agenda 2030. Under helheten diskuteras barnets rättigheter i relation till bland annat jämställdhet, hälsa och välbefinnande, utbildning, barnarbete samt klimatförändringen. Varje lektion består av en text som introducerar temat, som är avsedd som bakgrundsinformation för läraren, och en lektionsplan.

Barnets rättigheter x 10 och läroplanen

Undervisningshelhetens innehåll och arbetsmetoder är planerade med hänsyn till läroplanerna för den grundläggande utbildningen. Alla mål för mångsidig kompetens ingår i undervisningshelheten. Undervisningshelheten har också många kopplingar till innehållet i ämnena modersmål, omgivningslära, bildkonst, historia, samhällslära, religion och livsåskådningskunskap för årskurserna 3–6. I egenskap av en helhet som integrerar olika läroämnen stöder Barnets rättigheter x 10 ett mångsidigt och enhetligt lärande, och den lämpar sig utmärkt som ämnesövergripande undervisningshelhet.

Den förnyade Barnets rättigheter x 10

Den ursprungliga Barnets rättigheter x 10 publicerades 2014. Det här är en helt förnyad upplaga som gavs ut år 2020. Den är fast förankrad i FN:s mål för hållbar utveckling och de läroplaner som togs i bruk 2016. FN:s mål för hållbar utveckling har förändrat förståelsen för den globala utvecklingens karaktär. I stället för hjälparbete talar vi nu allt mer om globalt partnerskap och samarbete. Den ledande tanken i den nya Barnets rättigheter x 10 är att studera globala frågor ur barnens eget perspektiv och utifrån deras upplevelsevärld, samt att stöda ett ansvarsfullt världsmedborgarskap bland dem. Syftet är att uppmuntra eleverna att vara aktiva och hjälpa dem att förstå sambanden mellan det lokala och det globala.

Du kan ge skriftlig respons: kotimaa@plan.fi. All respons är mycket välkommen!

Vi önskar er givande stunder med Barnets rättigheter x 10!

Anvisningar för läraren

När man diskuterar barnets rättigheter under lektionerna är det mycket viktigt att se till att de deltagande barnens rättigheter förverkligas. Man bör sträva efter att göra lektionerna trygga för alla och se till att alla får vara sig själva. Beakta åtminstone följande:

- Se till att alla får uttrycka sina åsikter. För en del elever kan det kännas svårt att uttrycka sin åsikt inför hela klassen. Använd diskussioner i par och små grupper, åsiktslinjer och olika sätt att uttrycka sin åsikt utan ord.
- Var sensitiv i fråga om elevernas olika bakgrunder. Tänk på att en del kan ha personliga erfarenheter av vissa teman (exempelvis flyktingskap). Ge inte en elev ovälkommen uppmärksamhet genom att be hen dela med sig av sina upplevelser, om hen inte vill.
- Under lektionerna arbetar man ofta i grupp. Det kan vara ändamålsenligt att arbeta i samma små grupper genom hela helheten. Eftersom man pratar om barnets rättigheter under lektionerna är det viktigt att grupparbetssituationerna inte leder till att någon upplever diskriminering. Det är därför bra om läraren i förväg funderar på gruppindelningen. Om det inte redan är självklart för gruppen är det bra att påpeka att goda interaktionsfärdigheter inkluderar att kunna samarbeta med vem som helst av klasskamraterna.
- För att grupparbetena ska fungera smidigt är det bra om varje grupp har en utsedd ordförande och sekreterare. Om man har samma grupper varje lektion kan man låta uppgifterna som ordförande och sekreterare cirkulera. Till ordförandens särskilda uppgifter hör att se till att alla blir hörda. Till sekreterarens särskilda uppgifter hör att skriva ner alla gruppmedlemmars idéer utan censur, dock efter gemensam diskussion.
- Gå igenom principerna för trygga rum tillsammans med eleverna under den första lektionen. Inled varje lektion om barnets rättigheter med att påminna om principerna för trygga rum.

Anvisningar för eleverna, principer för trygga rum

Under den här lektionen pratar vi om barnets rättigheter. Därför är det viktigt att ingens rättigheter kränks under lektionen. Vi kommer därför överens om att följa följande principer:

- Diskriminering är förbjuden enligt Finlands lag. Ingen får diskrimineras på grund av exempelvis ålder, hudfärg, religion, funktionsnedsättning, kön, sexuell läggning eller någon annan orsak som rör hens person.
- Var och en får delta i den här lektionen enligt egen förmåga.
- Var och en bestämmer själv vad hen vill dela med klassen.
- Vi gör inte antaganden om varandra. Alla får tala endast för sig själva.
- Vi låter andra tala när det är deras tur och lyssnar på varandra med respekt.

Alla digitala material som behövs under undervisningshelheten finns i materialbanken för Barnets rättigheter x 10: **www.globaalikoulu.net/barnets-rattigheter-x-10**. Uppgifter vars material finns i materialbanken är markerade med en muttersymbol.

I lektionsplanerna finns en del tips på hur uppgifterna kan anpassas och idéer för hur man kan fördjupa sig ytterligare i temat. Dessa tips är markerade med orange stjärnor.

INNEHÅLL

PLAN INTERNATIONAL FINLAND 6

1. FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER 9

2. BARNETS RÄTTIGHETER OCH HÅLLBAR UTVECKLING 19

3. JÄMSTÄLLDHET MELLAN KÖNEN 29

4. RÄTT TILL HÄLSA OCH RENT VATTEN 39

5. RÄTT TILL UTBILDNING 49

6. RÄTT ATT INTE UTFÖRA TUNGT ARBETE 59

7. RÄTT TILL SKYDD 69

8. BARNETS RÄTTIGHETER OCH DEN GLOBALA VÄRLDEN 79

9. BARNETS RÄTTIGHETER OCH KLIMATKRISEN 89

10. JAG KAN PÅVERKA! 99

BILAGA: ÅTERKOMMANDE UPPGIFTSTYPER 106

PLAN INTERNATIONAL FINLAND

Som barnrättsorganisation strävar Plan International efter en rättvis värld, där alla barns rättigheter och jämlikhet förverkligas. Därför förbättrar Plan i synnerhet flickors rättigheter och ställning. Plan International är en religiöst och politiskt obunden organisation som grundades 1937 och som numera arbetar i över 70 länder. Plan International Finland inledde sin verksamhet år 1998.

I Finland främjar Plan barns och i synnerhet flickors rättigheter genom att informera och påverka.

- Vi erbjuder global fostran för skolelever samt material och utbildning för lärare.
- Vi uppmuntrar människor att verka för barns rättigheter, jämställdhet och hållbar utveckling.
- Vi främjar ett aktivt medborgarskap bland unga invandrare.
- Vi stärker ungas möjligheter att påverka gemensamma frågor.
- Vi påverkar det politiska beslutsfattandet och företagens verksamhetsrutiner.

Läs mer om Plan International Finland: **www.plan.fi**

Plans globala skola erbjuder lärare mångsidigt stöd för global fostran. Våra högklassiga undervisningsmaterial passar för olika årskurser från småbarnspedagogiken till gymnasiet. Våra barnrättsambassadörer besöker skolor, daghem och ungdomsgårdar samt håller aktivitetsbaserade lektioner om barnets rättigheter och globala utvecklingsfrågor. Vi utbildar också yrkespersoner inom fostran i olika teman och metoder inom global fostran.

Läs mer om den globala skolan: **www.globaalikoulu.net**

PLAN
INTERNATIONAL

1

FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER

Artiklar i barnkonventionen

Var och en som är under 18 år är ett barn. § 1

Alla barn har samma rättigheter. Ett barn får inte diskrimineras på grund av sitt eller sina föräldrars utseende, ursprung, åsikter eller andra egenskaper. § 2

Vid beslut som rör barn ska alltid barnets bästa sättas främst.§ 3

Varje barn har rätt att uttrycka sin åsikt i sådana frågor som rör honom eller henne, och barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad. § 12

Ett barn har rätt att uttrycka sina egna åsikter, förutsatt att de inte kränker andras rättigheter. Alla barn har rätt till information. § 13

Staterna ansvarar för att alla medborgare känner till barnets rättigheter. § 2

Konventionen om barnets rättigheter är en konvention om mänskliga rättigheter

Barnets rättigheter är mänskliga rättigheter, som gäller för alla världens barn. **FN:s konvention om barnets rättigheter** är en **konvention om mänskliga rättigheter**, som listar barnets rättigheter och tilldelar staterna det primära ansvaret för att de förverkligas. Enligt konventionen klassas alla personer under 18 år som barn. Konventionen om barnets rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. I Finland trädde konventionen i kraft år 1991. Konventionen innehåller 54 **artiklar**. I materialbanken finns en sammanfattning av konventionen. De fyra huvudprinciperna för konventionen är:

- icke-diskriminering
- barnets bästa i första hand
- rätt att överleva och utvecklas
- rätt att delta

Staterna är skyldiga att trygga barnens rättigheter

Konventionen om barnets rättigheter är den konvention om mänskliga rättigheter som ratificerats av flest länder i världen. Alla FN:s medlemsstater utom USA har ratificerat den. Konventionen är förpliktigande uttryckligen för stater. Staten ansvarar för att barnets rättigheter förverkligas, och staten utför denna uppgift genom tjänsteinnehavare inom den offentliga sektorn. Även lärare har en viktig roll i tryggandet av barnets rättigheter. Ur lärararbetets perspektiv är det centrala bland annat barnets rätt till en åsikt och **principen om icke-diskriminering**, enligt vilken alla barn har samma rättigheter oberoende av nationalitet, språk, religion eller övertygelse, familjeförhållanden eller andra faktorer.

Konventionen förpliktigar staterna att informera både barn och vuxna om barnets rättigheter. Under åren 2008–2020 har barnkonventionen blivit mer känd i Finland. Enligt en enkät som gjordes av Centralförbundet för Barnskydd år 2020 känner 81 procent av de vuxna finländarna till konventionen.

Förverkligandet av konventionen övervakas av **FN:s kommitté för barnets rättigheter**, till vilken länderna rapporterar om sin barnrättssituation vart femte år. FN:s kommitté för barnets rättigheter har i sina rekommendationer för Finland lyft fram bland annat diskriminering av barn med funktionsnedsättningar, invandrarbarn, flyktingbarn och barn som tillhör etniska minoriteter (såsom romska barn) samt asylsökande barns rättigheter.

Barnet har rätt till en egen åsikt

Alla barn i världen har rätt till en egen åsikt i både små och stora frågor. Barn har rätt att skaffa, förmedla och ta emot information. Barnets möjlighet att delta och bli hörd i beslut som rör hen själv kan vara mycket viktig. FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna garanterar yttrandefrihet för alla. Yttrandefriheten omfattar rätt att ta emot och dela med sig av information och tankar på alla sätt. Barnkonventionen preciserar dessa rättigheter ur barnets perspektiv, med beaktande av barnets utvecklingsnivå och mognad. Då barnet har rätt att framföra sina synpunkter i frågor som rör hen själv och delta i beslut som berör hen själv i enlighet med sin ålder och utvecklingsnivå, är de vuxna skyldiga att lyssna på barnet, respektera barnets åsikt och beakta barnets bästa i beslut.

شمس
ناع في بلادي

1. LEKTION: FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ bekanta sig med barnkonventionen och de rättigheter som den ger barn
- ★ förstå skillnaden mellan behov, önskemål och rättigheter
- ★ fundera över hur barnets rättigheter förverkligas i den egna vardagen.

Lektionen i korthet

Under den första lektionen inom Barnets rättigheter x 10 förbinder man sig till principerna för trygga rum, så att barnets rättigheter tillgodoses så väl som möjligt även för barnen som lär sig om barnets rättigheter. Man introducerar diskussionen om rättigheter genom att fundera på vad barn behöver och på skillnaden mellan behov och önskemål. Därefter bekantar man sig med barnkonventionen. Till slut bekantar sig eleverna parvis närmare med en artikel i konventionen med hjälp av en tankekarta, och berättar om rättigheten för de övriga.

Lektionens struktur

Introduktion till Barnets rättigheter x 10 (10 min.)
Vad behöver barnet? (20 min.)
Barnet har rättigheter (15 min.)
Tankekarta om barnets rättigheter (40 min.)
Avslutning (5 min.)

Introduktion till Barnets rättigheter x 10 (10 min.)

Mål:

- ★ orientera sig i helheten Barnets rättigheter x 10
- ★ bekanta sig med och förbinda sig till principerna för trygga rum
- ★ öva på att uttrycka sina åsikter.

Metod: undervisningssamtal, gallup

Material: anvisningarna för trygga rum (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Berätta att ni nu ska inleda helheten Barnets rättigheter x 10, där ni ska studera barnets rättigheter ur många olika perspektiv under tio dubbellektioner. Barnets rättigheter är mänskliga rättigheter, som gäller för alla världens barn. Fundera tillsammans på vem som räknas som ett barn. (Ett barn är en person under 18 år.)

Presentera principerna för trygga rum (se s. 4) och förklara varför ni tillämpar dem under lektionerna om barnets rättigheter.

Berätta att du nu ska lista några saker, och att var och en får fundera på hur viktiga dessa saker är för dem själva. Under denna övning ska man blunda och uttrycka sin åsikt med tummen. Be eleverna att blunda och visa tummen upp om det du nämner är viktigt och tummen ner om det inte alls är viktigt. Man kan också hålla tummen vågrätt eller snett om man tycker lite mittemellan. Betona att ingen kan se vad de andra svarar, så man kan lugnt säga sin åsikt. Räkna sedan upp: ”Det här är viktigt i mitt liv: (kompisar, familjen, naturen, djur, god mat, hobbyer, musik etc.).” Ge eleverna tillräckligt med tid att svara för varje punkt.

Vad behöver barnet? (20 min.)

Mål:

- ★ fundera på vad ett barn behöver för att överleva, få en bra framtid och vara lycklig
- ★ lära sig förstå skillnaden mellan behov och önskemål
- ★ leda tankarna mot barnens rättigheter
- ★ fundera över sina egna värderingar.

Metod: grupparbete, undervisningssamtal

Material: självhäftande lappar, pennor, tavla

Anvisningar för uppgiften:

Rita en barnfigur på tavlan, eller be någon av eleverna göra det. Ni kan ge figuren ett namn.

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Grupperna kan vara desamma under alla lektioner (se sidan 4). Dela ut självhäftande lappar i olika färger, där eleverna kan skriva sina svar (exempelvis röda, blå och gröna lappar). Varje sak skrivs på en separat lapp.

1. På de röda lapparna ska eleverna skriva sådant som ett barn inte kan leva utan.
2. På de blå lapparna ska de skriva sådant som kan vara till nytta för barnet i framtiden.
3. På de gröna lapparna ska de skriva sådant som de njuter av i sitt eget liv.

Om uppgiften känns svår kan man ta hjälp av inledningar till meningar som kan väcka tankar, exempelvis:

- För att överleva behöver jag... (Vad?)
- Vad hjälper mig att bli det jag vill bli när jag blir stor?
- Jag tycker om när jag kan... göra/få/uppleva... (Vad?)

Till slut får grupperna sätta upp sina lappar på barnfiguren på tavlan. De röda lapparna placeras nära barnets fötter, eftersom de utgör grunden. De blå lapparna placeras nära mitten av barnets kropp och de gröna vid huvudet. Du kan också be grupperna motivera sina svar, men det är inte nödvändigt.

Sammanfatta muntligt vilka typer av saker som skrivits på lapparna. Fundera tillsammans på vilka av dem som är nödvändiga. Finns det sådant som vissa barn behöver, men inte nödvändigtvis alla? Vad och varför?

Barnet har rättigheter (15 min.)

Mål:

- ★ bekanta sig med barnkonventionen
- ★ förstå att konventionens syfte är att säkerställa att alla världens barn får tillgång till sådant som gör livet bra.

Metod: video, undervisningssamtal

Material: Plan International Finlands video ”Barnet har rättigheter” (https://youtu.be/9eqm8i3T9l4)

Anvisningar för uppgiften:

Titta tillsammans på videon ”Barnet har rättigheter” (svenska undertexter). Ge följande instruktioner till eleverna innan ni tittar på videon: ”Lyssna efter vilka av barnets rättigheter som nämns i videon.” När ni har tittat på videon, fråga vilka rättigheter de hittade. Skriv dem på tavlan.

Jämför rättigheterna med det som barnen lyfte fram i den förra uppgiften. Ni kan tillsammans fundera på vilka saker barnkonventionen tryggar, det vill säga vilka barnets rättigheter är. Handlar det bara om nödvändiga saker som barnet behöver för att leva? Eller också sådant som tryggar en bra framtid för barnet? Kanske saker som barn tycker om?

Diskutera också varför det behövs en konvention om barnets rättigheter.

Tankekarta om barnets rättigheter (40 min.)

Mål:

- ★ bekanta sig närmare med barnkonventionens innehåll och reflektera över dess betydelse
- ★ öva på att strukturera sina tankar i form av en tankekarta genom att bekanta sig närmare med en artikel
- ★ informera andra om barnets rättigheter.

Metod: tankekarta, undervisningssamtal och diskussion i grupp, rita och pyssla

Material: rättighetskort (i materialbanken), hjälpfrågor (i materialbanken), A3-papper för tankekarta, pennor, tuschpennor, tidskrifter, färger, lim och saxar

Anvisningar för uppgiften:

Fortsätt arbeta i grupper på 3–4 personer. Ge varje grupp en lapp med en artikel ur barnkonventionen. Gruppens uppgift är att göra en tankekarta om denna rättighet. Anvisningar för metoden tankekarta finns på sidan 106.

Varje grupp skriver eller limmar fast sin rättighet mitt på ett papper och skriver fyra grenar runt omkring den: 1) Varför är den viktig? 2) Vad händer om den inte förverkligas? 3) Hur kan den främjas? 4) Vem är ansvarig? Här är några hjälpfrågor som stöd för utarbetandet av tankekartan:

- **Varför är den viktig?** Varför är det viktigt att den har rättigheten förverkligas i varje barns liv?
- **Vad händer om den inte förverkligas?** Om rättigheten inte förverkligas, vilka utmaningar kan det leda till?
- **Hur kan den främjas?** Hur främjas förverkligandet av denna rättighet, eller hur skulle man kunna främja den?
- **Vem är ansvarig?** Vem ansvarar för förverkligandet av denna rättighet?

Tankekartan kan kompletteras med bilder eller texter som anknyter till rättigheten, som man klipper ut ur tidningar, ritar eller målar. Om ni har tillgång till datorer och pekplattor kan ni också göra tankekartorna digitalt i något lämpligt program. Varje grupp presenterar sin tankekarta för de andra. Ni kan sätta upp tankekartorna på väggen i klassrummet eller korridoren. På så sätt får ni en enda stor tankekarta om barnkonventionen.

Avslutning (5 min.)

Mål:

- ★ öva på att sätta ord på det man lärt sig
- ★ sammanfatta de centrala tankarna från lektionen.

Metod: grupparbete

Material: självhäftande lappar och pennor eller digital whiteboard

Anvisningar för uppgiften:

Fortsätt i samma grupper som i den förra övningen. Be grupperna fundera på vad de lärt sig i dag och vad de särskilt kommer ihåg. Varje grupp får diskutera en liten stund och sammanfatta sina tankar till en gemensam sak. Den kan de skriva på en självhäftande lapp och sätta upp på tavlan. Alternativt kan de skriva på en virtuell whiteboard som projiceras på tavlan.

Berätta att du som lärare nu har utfört den uppgift du fått av staten att informera om barnets rättigheter, och att du nu ger uppgiften vidare till eleverna, så att de kan se till att deras familjer också får lära sig om dessa rättigheter. Du kan berätta att var femte vuxen i Finland inte känner till barnkonventionen. Det finns mycket arbete kvar att göra för att alla ska känna till den. Du kan ge denna läxa lite högtidligt för att lyfta fram hur viktig den är.

2

BARNETS RÄTTIGHETER OCH HÅLLBAR UTVECKLING

Barnkonventionen i sin helhet förverkligas bäst när principerna för hållbar utveckling främjas.

Hållbar utveckling är en förutsättning för att barnets rättigheter ska förverkligas

Hållbar utveckling är en samhällelig förändring vars mål är att trygga förutsättningarna för ett gott liv för nuvarande och kommande generationer. Hållbar utveckling beaktar vår hemplanets gränser: människans verksamhet måste anpassa sig till jordklotets naturresurser. Hållbar utveckling är en människorättsfråga och en förutsättning för att barnets rättigheter ska förverkligas.

År 2015 kom FN:s medlemsländer överens om **mål för hållbar utveckling**, det vill säga **Agenda 2030-avtalet**, som staterna förband sig till. Syftet med målen för hållbar utveckling är att före år 2030 eliminera den extrema fattigdomen, främja jämställdhet och rättvisa samt skydda jordklotets kapacitet, så att världen blir mer hållbar, välmående och rättvis för alla.

Målen för hållbar utveckling (Sustainable Development Goals) är 17 till antalet och tätt sammanlänkade med varandra. De kan åskådliggöras med en modell i tre nivåer (Rockström och Sukhdev 2016). Längst ner finns ekosystemen, i mitten hållbara samhällen och ovanför dem ekonomin, som är en del av det övriga samhället. Längst upp finns samarbete och partnerskap, som behövs för uppnåendet av alla mål. I utvecklingen måste man i första hand beakta planetens villkor, för utan ekosystem kan det inte finnas några samhällen eller någon ekonomi.

I millenniemålen (Millennium Development Goals), som föregick målen för hållbar utveckling, utgick man från perspektivet att utmaningarna finns på planetens södra del, medan den norra delen har ett ansvar att hjälpa. Målen för hållbar utveckling gäller i stället alla världens länder – inte bara de så kallade utvecklingsländerna. I Finland finns exempelvis arbete att göra inom klimatåtgärder och miljöskydd.

Bild: Azote for Stockholm Resilience Centre, Stockholm University

Den hållbara utvecklingens fyra dimensioner

Hållbar utveckling handlar inte bara om naturskydd, utan har fyra dimensioner som stöder och är kopplade till varandra. Utvecklingen måste vara ekologiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt hållbar.

Ekologisk hållbarhet handlar om bevarande av naturmiljön, den biologiska mångfalden och ekosystemens funktion, samt hållbar användning av naturresurser. Ekologisk hållbarhet är viktig, eftersom förändringar i naturmiljön och exempelvis naturkatastrofer hotar barnens rättigheter. Om exempelvis matproduktionen försvåras av ökade översvämningar eller torka, har det direkta effekter på barns välbefinnande och tillgång till näring.

Ekonomisk hållbarhet bygger på balanserad ekonomisk tillväxt. Det innebär att staternas ekonomi inte baserar sig på exempelvis slöseri med naturresurser. Ekonomisk hållbarhet är en förutsättning för att grundläggande tjänster som är viktiga för barnens rättigheter, såsom utbildning och hälsovård, ska kunna tryggas.

Social hållbarhet innebär jämlikhet mellan människor och att alla garanteras välbefinnande och en tillräcklig utkomst. När det gäller barnens rättigheter innebär detta att de grundläggande behoven tryggas, alltså att barnen har tillgång till exempelvis utbildning och hälsovård. Tryggande av utkomsten utan utnyttjande av barnarbetskraft är viktigt för den sociala hållbarheten.

Kulturell hållbarhet handlar om att värdesätta kulturell mångfald, främja jämlikhet samt bevara och förmedla kulturarv. Barn har rätt att få kunskap om sin egen kultur eller sina egna kulturer samt andra kulturer exempelvis genom att delta i kultur- och konstlivet.

2. LEKTION: BARNETS RÄTTIGHETER OCH HÅLLBAR UTVECKLING (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ bekanta sig med målen för hållbar utveckling
- ★ förstå sambanden mellan barnens rättigheter och hållbar utveckling
- ★ inse hur människornas verksamhet kan påverka förverkligandet av barnens rättigheter och målen för hållbar utveckling.

Lektionen i korthet

Under den andra lektionen bekantar vi oss med målen för hållbar utveckling genom en video och en frågesport. Sedan diskuterar vi på vilka sätt målen är viktiga för jordklotet, mänskligheten och eleven själv. Genom att studera bilderna och lära sig tillsammans utökar man förståelsen för vad som ingår i målen för hållbar utveckling samt hur barnets rättigheter och målen för hållbar utveckling hänger ihop. Till slut illustrerar man visuellt hur man själv kan försvara hållbar utveckling.

Lektionens struktur

Vad är hållbar utveckling? (30 min.)
Jordklotet, mänskligheten och jag (15 min.)
Barnets rättigheter i målen för hållbar utveckling (25 min.)
Jag som en försvarare av hållbar utveckling (20 min.)

Vad är hållbar utveckling? (30 min.)

Mål:

- ★ repetera barnets rättigheter
- ★ bekanta sig med målen för hållbar utveckling
- ★ motivera till att agera för främjande av hållbar utveckling.

Metod: arbete i små grupper, video, frågesport

Material: frågesportsfrågor (i materialbanken), pennor och papper, UNICEF Finlands video ”Världens största lektion, del 1” (**https://www.youtube.com/watch?v=XZHzxzZZT40**)

Anvisningar för uppgiften:

Påminn i början av lektionen om principerna för trygga rum (se s. 4).

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Observera att grupperna kan vara desamma varje lektion. Be grupperna att utifrån den föregående lektionen skriva en lista över barnets rättigheter. Grupperna skriver ner de rättigheter de kommer ihåg på ett papper. Man går igenom dem tillsammans så att grupperna turvis säger en rättighet, tills ingen har något att tillägga.

Dela sedan ut frågesportsfrågorna till alla grupper. Ge eleverna tid att läsa igenom frågorna och be dem dela upp frågorna inom gruppen så att varje gruppmedlem får ansvaret för att fundera på svaren på ett par av frågorna under videon.

Frågor:

1. Vilket land kommer Malala från? (Pakistan)
2. Vad behöver människor enligt videon allra mest för att leva (3 saker)? (ren luft, vatten och hälsosam mat)
3. Vilka är enligt videon de två största problemen i världen? (klimatförändringen och ojämlikhet)
4. Vilken är enligt videon människans superkraft? (kreativitet)
5. Hur många mål har FN ställt upp för mänskligheten? (17)
6. Senast vilket år ska målen vara uppnådda? (2030)
7. Lista tre sätt att skydda vår hemplanet.
8. Bonusfråga: Räkna ut hur gamla ni kommer att vara år 2030.

Titta sedan på videon ”Världens största lektion, del 1”. Vid behov kan du pausa videon på lämpliga ställen så att eleverna hinner skriva ner sina svar.

Efter videon sammanställer grupperna sina svar. Gå sedan tillsammans igenom de korrekta svaren och diskutera de känslor som videon väckte.

Jordklotet, mänskligheten och jag (15 min.)

Mål:

- ★ bekanta sig närmare med målen för hållbar utveckling
- ★ få en allmän uppfattning om vad målen för hållbar utveckling innehåller
- ★ förstå att människornas välbefinnande beror på hur jordklotet mår.

Metod: arbete i små grupper, undervisningssamtal

Material: symbolkort för målen för hållbar utveckling (i materialbanken), anvisningar för uppgiften till eleverna (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Berätta att syftet med målen för hållbar utveckling är att se till att jordklotet och alla vi som bor här mår bra, så att även kommande generationer, alltså våra barn och barnbarn, har goda förutsättningar för sina liv.

Dela ut symbolkorten för målen för hållbar utveckling till alla elever. Varje elev utför denna uppgift individuellt. Be först eleverna att bekanta sig med de 17 målen i lugn och ro. Projicera sedan anvisningarna för uppgiften på tavlan.

1. Föreställ dig att du är jordklotet. Fundera på vilka mål som är nödvändiga för din överlevnad. Lägg dem åt sidan.
2. Föreställ dig att du är mänskligheten. Fundera på vilka mål som är nödvändiga för din överlevnad. Lägg dem åt sidan. Tänk inte på enskilda personer, utan fundera på hur alla människor kan leva så lyckligt som möjligt.
3. Var dig själv, och välj de tre mål som du tycker är viktigast bland dem som är kvar.

För punkt 1 passar exempelvis mål 13 (Klimatgärningar), 14 (Livet under vatten) och 15 (Livet på land). För punkt 2 passar exempelvis mål 1 (Ingen fattigdom), 2 (Ingen hunger), 3 (Hälsa och välbefinnande), 6 (Rent vatten och sanitet) och 11 (Hållbara städer och samhällen). Observera ändå att det kan finnas många olika bra svar på uppgiften. Det är viktigt att eleverna funderar på hur målen förhåller sig till varandra. Du kan be dem som vill att berätta om och motivera sina val. Lyft fram att det inte kan finnas människor utan ett välmående jordklot.

Avsluta med att samla in symbolkorten för målen för hållbar utveckling.

Ni kan sätta upp symbolkorten för målen för hållbar utveckling på väggen, så att man kan se dem under alla Barnets rättigheter x 10-lektioner och det blir lätt att återkomma till dem.

Barnets rättigheter i målen för hållbar utveckling (25 min.)

Mål:

★ förstå hur hållbar utveckling hänger ihop med barnens rättigheter

★ inse att hållbar utveckling inkluderar många olika dimensioner.

Metod: bildanalys, diskussion i gruppen och undervisningssamtal

Material: sammanfattning av barnkonventionen (i materialbanken), fotografier (i materialbanken), symbolkort för målen för hållbar utveckling (i materialbanken).

Anvisningar för uppgiften:

Dela in er i grupper på 3–4 personer. Dela ut symbolerna för målen för hållbar utveckling, sammanfattningar av barnkonventionen samt två eller tre bilder till varje grupp.

Instruera grupperna att reflektera över följande för varje bild:

- Vad händer på bilden?
- Vilka mål för hållbar utveckling anknyter till bilden? Symbolerna för målen för hållbar utveckling ska läggas på de bilder de hör ihop med.
- Vilken eller vilka av barnets rättigheter kan bilden förknippas med? Den kan beröra en eller flera av rättigheterna.

Gå igenom uppgiften så att varje grupp presenterar sin bild och berättar vilka mål för hållbar utveckling och vilka av barnets rättigheter de hör ihop med. Till slut motiverar grupperna sina val. Det är viktigt att förstå att målen är förknippade med många olika perspektiv och rättigheter.

Om ni vill kan ni fundera på:

- Hur förverkligas målet för hållbar utveckling just nu?
- Vilka utmaningar kan vara förknippade med förverkligandet av målet?
- Hur kan vi främja målet?

Jag som en försvarare av hållbar utveckling (20 min.)

Mål:

- ★ fördjupa förståelsen för målen för hållbar utveckling och vad de gäller
- ★ fundera på och uttrycka visuellt hur man själv kan agera i enlighet med principerna för hållbar utveckling.

Metod: titta på bilder, undervisningssamtal, teckning eller annat valfritt uttryckssätt

Material: utrikesministeriets affischer om hållbar utveckling (i materialbanken), papper eller häften, färgpennor eller tuschpennor

Anvisningar för uppgiften:

Sammanfatta det som tagits upp under lektionen genom att säga att målet med hållbar utveckling är en bättre värld för oss alla. Målet är att världen år 2030 ska vara en rättvisare, mer välmående och mer jämställd plats, och att vårt gemensamma jordklot ska må bra. Att verka för hållbar utveckling är allas ansvar – staternas, kommunernas, företagens, skolornas, ditt och mitt.

Studera tillsammans utrikesministeriets affischer om hållbar utveckling. Projicera de olika affischerna på tavlan en i taget. Fundera tillsammans för varje affisch:

- Vad händer på affischen?
- Vilket mål för hållbar utveckling handlar det om?

Påminn ännu om Malala från Pakistan, som var med i videon som ni tittade på i början. Malala har försvarat flickors rätt att gå i skola, och har fått Nobels fredspris för sitt arbete.

Var och en av oss kan verka för hållbar utveckling. Be eleverna rita bilder av sig själva som planeträddare eller jämställdhetskämpar. Tiden för detta är 10 minuter, och man ska inte prata under tiden.

Om eleverna godkänner det kan ni sätta upp bilderna på väggen.

EQUALITY
EQUAL SAME LOVE UNITED
EQUAL SAME LOVE UNITED

3

JÄMSTÄLLDHET MELLAN KÖNEN

Artiklar i barnkonventionen

Alla barn har samma rättigheter. Ett barn får inte diskrimineras på grund av sitt eller sina föräldrars utseende, ursprung, åsikter eller andra egenskaper. § 2

Barn ska skyddas från alla former av våld, vanskötsel och utnyttjande. § 19

Barn ska skyddas från alla former av sexuellt utnyttjande. § 34

Bristande jämlikhet mellan könen kränker barnens rättigheter

Varje människas kön är en kombination av fysiska, psykiska och sociala könsrelaterade faktorer. Med könsidentitet avses individens egen upplevelse av sitt kön. Alla barn har samma rättigheter, oberoende av kön, könsidentitet eller andra skillnader. Många kränkningar av barnens rättigheter beror på ojämlikhet mellan könen, utestängning och orättvisor. Det finns allvarliga brister i synnerhet i förverkligandet av kvinnors och flickors rättigheter. De beror bland annat på skadliga traditionella och sociala normer, som har hämmat flickor under lång tid. Flickor är i en särskilt sårbar ställning, eftersom de diskrimineras för både sin ålder och sitt kön. Även unga transpersoner är i en särskilt sårbar situation.

Det finns många slags förväntningar och uppfattningar som förknippas med kön. Människans agerande styrs förutom av de biologiska villkoren även av de samhälleliga förväntningar och den press som riktas mot personen som representant för ett kön. Redan som liten lär man sig vilka normer, uppgifter och skyldigheter som förknippas med det egna könet. I praktiken handlar det om vad det innebär att vara man eller kvinna i ett visst samhälle. I Finland har exempelvis vedhuggning betraktats som ett manligt arbete, medan det i Tanzania i stället är kvinnorna som samlar ved.

Det är viktigt att flickornas och kvinnornas synpunkter, intressen och behov styr utvecklingen lika mycket som pojkarnas och männens, eftersom alla nya policyer, program, strategier och projekt påverkar kvinnor och män på olika sätt. Lika möjligheter att delta i ekonomisk, social och samhällelig verksamhet samt beslutsfattande ökar jämställdheten.

Plan Internationals rapporter om flickors ställning har visat att flickor lider av undernäring oftare än pojkar. De tvingas oftare än pojkar avbryta skolgången, och komplikationer i samband med graviditet och förlossning är den vanligaste dödsorsaken bland flickor i åldern 15–19 år. Många flickor har fortfarande alltför få möjligheter att fatta beslut om sina egna liv och öden. Flickor utsätts för könsstympning och är särskilt sårbara för HIV/AIDS. Varje år ingår omkring 12 miljoner flickor äktenskap innan de fyllt 18 år. Att gifta sig som minderårig är tre gånger vanligare bland outbildade flickor än bland flickor som avlagt andra stadiet eller en högskoleutbildning. Barnäktenskap håller kvar flickorna i fattigdomsspiralen, eftersom flickor som gifts bort ofta tvingas avbryta skolgången.

Klimatförändringen försvagar i synnerhet flickornas rättigheter. Torka, instabila väderförhållanden och översvämningar har en direkt inverkan på familjernas tillgång till mat och vatten. På många håll har kvinnorna huvudansvaret för hushållssysslorna, såsom matlagning, grönsaksodling i kökträdgården och att hämta vatten. När kvinnornas arbetsbörda ökar måste flickorna bära ett allt större ansvar för att hjälpa sina mödrar. Flickornas rättigheter hotas också av brist på mat och vatten samt miljökatastrofer, som skapar osäkerhet och hotar samhällsfreden. Detta medför och förvärrar problem som utnyttjande och sexuellt våld mot flickor.

Utbildning som främjare av jämlikhet

Förverkligandet av flickors rättigheter är viktigt i sig, men har också positiva effekter på globala problem. Utbildning för flickor är exempelvis ett effektivt sätt att bryta fattigdomsspiralen och minska ojämlikheten globalt. Utbildning för flickor och kvinnor har också förhindrat över fyra miljoner dödsfall bland barn under de senaste decennierna. Nu deltar fler flickor i grundläggande utbildning än någonsin tidigare. Många flickor måste dock sluta skolan alltför tidigt. Antalet flickor som avlagt andra stadiet har inte ökat märkbart.

Normer och stereotypier kring kön kan gynna pojkar, men också begränsa deras möjligheter. Pojkar kan pressas att förverkliga rådande ideal för manlighet. Pojkar och unga män kan trakassera eller utnyttja kvinnor för att accepteras av andra eller för att uppfylla förvändningarna på manlighet. Detta är till skada inte bara för flickorna utan också för pojkarna, och äventyrar deras hälsa.

FN:s mål för hållbar utveckling genomsyras av jämställdhet mellan könen. Mål 5, jämställdhet mellan könen, innebär att man strävar efter att eliminera alla former av våld och diskriminering mot kvinnor och flickor över hela världen. Man har arbetat för jämställdhet mellan könen också tidigare, bland annat genom Pekingkonferensens handlingsprogram år 1995 och FN:s millenniemål, som skulle förverkligas före år 2015. Inget land har ändå lyckats uppnå jämställdhet, och många länder kan inte ens sägas anstränga sig på allvar för att göra jämställdheten till verklighet.

Den internationella flickdagen, som instiftades på initiativ av Plan international, firas den 11 oktober för att främja fickors rättigheter och möjligheter till delaktighet.

3. LEKTION: JÄMSTÄLLDHET MELLAN KÖNEN (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ inse att kön förknippas med förväntningar, som påverkar alla barn
- ★ förstå varför det är viktigt att försvara flickornas rättigheter globalt
- ★ fundera på vad man själv kan göra för jämställdheten.

Lektionen i korthet

Den tredje dubbellektionen inom Barnets rättigheter x 10 fokuserar särskilt på flickornas rättigheter. Under lektionen reflekterar eleverna över förväntningar relaterade till kön och bekantar sig med deras effekter. Under lektionen används metoder för mediefostran, och man närmar sig temat jämställdhet mellan könen med hjälp av fotografier och videor. Som avslutning på lektionen gör eleverna egna vloggar där de reflekterar över hur de kan verka för jämställdhet.

Lektionens struktur

Vad berättar bilden? (15 min.)
Vi är alla unika (25 min.)
För att jag är flicka (20 min.)
Rättigheter för flickor! (30 min.)

Vad berättar bilden? (15 min.)

Mål:

- ★ öva på att tolka bilder, sätta ord på observationer och lyssna på andra
- ★ upptäcka att en bild kan tolkas på olika sätt
- ★ repetera målen för hållbar utveckling.

Metod: diskuterande studie av bild (VTS)

Material: fotografier (i materialbanken), målen för hållbar utveckling (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Inled som vanligt lektionen om barnets rättigheter genom att gå igenom principerna för trygga rum.

I denna övning används metoden för diskuterande studier av bilder (Visual Thinking Strategies). Anvisningar för metoden finns på sidan 108. De bilder som används i övningen kan projiceras från materialbanken. Titta på de två bilderna.

Påminn om att ni pratade om målen för hållbar utveckling under den förra lektionen. Repetera dem. Du kan exempelvis projicera listan ur materialbanken. Titta på båda bilderna på nytt. Fråga vilka mål för hållbar utveckling de kan vara relaterade till.

Vi är alla unika (25 min.)

Mål:

- ★ lära sig att känna igen sociala förväntningar på de olika könen
- ★ bli medveten om effekterna av de sociala förväntningarna på könen
- ★ förstå att alla får vara sådana som de är.

Metod: reflektion i små grupper, undervisningssamtal

Material: stora papper (t.ex. bläddерblockspapper), självhäftande lappar, pennor

Anvisningar för uppgiften:

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer och ge varje grupp ett stort papper. Ge några av grupperna i uppgift att rita en ”flickig” flicka, medan de andra får rita en ”pojkig” pojke. Rita figurerna så stora som pappret tillåter. Grupperna fortsätter sedan med att skriva adjektiv på självhäftande lappar, som passar för att beskriva en ”flickig” flicka eller en ”pojkig” pojke. Lyft fram att man får skriva sådant som ”traditionellt” ses som egenskaper hos en flickig flicka eller en pojkig pojke – det behöver inte representera ens egna åsikter. Sätt upp teckningarna med lappar på tavlan och studera dem tillsammans.

Diskutera tillsammans:

- Hurdana adjektiv används för att beskriva flickan? Och pojken?
- Vilka av adjektiven är positiva? Och vilka är negativa?
- Är några av adjektiven positiva för flickor men inte för pojkar? Vilka? Varför? Och tvärtom?
- Vad händer om en flicka eller pojke inte är sådan som de här adjektiven beskriver? (Ge exempel enligt vad eleverna har skrivit på lapparna. Exempelvis: Om en pojke är snäll? Om en flicka är busig?)

Förklara att teckningarna och adjektiven beskriver **sociala förväntningar** som i vårt samhälle brukar ställas på flickor och pojkar. Fundera tillsammans på vad som är dåligt med att flickor antas vara på ett visst sätt och pojkar på ett annat. Hur påverkar dessa förväntningar våra liv? Be eleverna ge exempel på offentliga personer (exempelvis youtubare eller artister) som inte agerar enligt dessa förväntningar.

Lyft fram att de adjektiv som skrivits på lapparna naturligtvis inte beskriver alla flickor eller pojkar. Var och en får vara sig själv. Man kan exempelvis vara en ”flickig” flicka, en ”pojkig” flicka eller något helt annat – och man kan uppföra sig på olika sätt i olika situationer. Alla är värdefulla och unika precis sådana som de är. Man får själv välja hurdan man vill vara eller hurdan man vill bli när man blir stor.

Slutligen är det viktigt att påpeka att kön är ett mångfasetterat fenomen. Här talar man om flickor och pojkar, men det är viktigt att komma ihåg att en del inte upplever sig som flickor eller pojkar, utan kanske som något annat eller något däremellan. Könet är vars och ens ensak!

För att jag är flicka (20 min.)

Mål:

★ förstå varför det är viktigt att försvara flickornas rättigheter globalt

★ lära sig om förväntningarna på flickor och vad de leder till.

Metod: undervisningssamtal, diskussion i par, rita och skriva

Material: papper, pennor, sammanfattning av barnkonventionen (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Förklara att ni under den här lektionen främst talar om flickornas ställning och rättigheter, eftersom flickor globalt sett har en sämre ställning än pojkar. Fråga eleverna varför det finns skäl att vara särskilt bekymrad över förverkligandet av flickornas rättigheter. Du kan sedan ge exempel:

- Globalt sett är kvinnornas löner 24 procent lägre än männens.
- I Finland är löneskillnaden mellan kvinnor och män ungefär 17 procent, om man ser till hela arbetsmarknaden.
- Globalt sett lider flickor av undernäring oftare än pojkar.
- Varje år ingår omkring 12 miljoner flickor äktenskap innan de fyllt 18 år – det är i genomsnitt en var tredje sekund! Barnäktenskap håller kvar flickorna i fattigdomsspiralen, eftersom flickor som gifts bort ofta tvingas avbryta skolgången.
- Komplikationer i samband med graviditet är den vanligaste dödsorsaken bland flickor i åldern 15–19 år globalt sett.
- Enligt enkäten Hälsa i skolan (2019) har en tredje del av alla flickor som studerar i högstadiet eller på andra stadiet i Finland upplevt någon form av sexuella trakasserier. Bland pojkarna har bara 6–8 procent upplevt sexuella trakasserier.

Dela in eleverna i par. Varje par ritar en flicka på ett papper. Till skillnad från i den förra uppgiften får man rita en hurdan flicka som helst. Be paren att rita eller skriva saker utanför flickan som **förhindrar** förverkligandet av flickors rättigheter, och på flickans kläder rita eller skriva saker som **främjar** flickors ställning. Helst ska de komma på minst fem av vardera. Uppmana dem att tänka tillbaka på vad som sagts om rättigheter och hållbar utveckling under de tidigare lektionerna. Man kan ta hjälp av ett sammandrag av barnkonventionen. Det kan göra det lättare att tänka ut saker som främjar flickors ställning.

Gå igenom uppgiften tillsammans så att eleverna samtidigt kan komplettera sina teckningar. Hinder för förverkligandet av flickors rättigheter kan exempelvis vara att de inte får gå i skola, inte kan läsa och skriva, har lång väg till skolan, är fattiga, lider av undernäring, tvingas gifta sig tidigt, hör till en minoritetsgrupp, har föräldrar med låg utbildning, tvingas ägna för mycket tid åt hemsysslor och utsätts för skadliga förväntningar från omgivningen. Flickornas rättigheter kan främjas bland annat genom att erbjuda utbildning, göra det lättare för kvinnor att arbeta och sprida kunskap om skadliga förväntningar. Det finns förstås också många andra bra svar!

Rättigheter för flickor! (30 min.)

Mål:

- ★ väcka en vilja att verka för flickors rättigheter
- ★ fundera på vad man själv kan göra för jämställdheten.

Metod: video, göra en vlogg

Material: Plan International Finlands video ”Malala – en flicka bland många” (https://youtu.be/B-JXZLnGRaI), smarttelefoner, kameror eller pekplattor för att filma vloggar

Anvisningar för uppgiften:

Påminn om att ni under den förra lektionen pratade om Malala Yousafzai från Pakistan, som har försvarat flickors rätt till utbildning och fått Nobels fredspris för sitt arbete. Malala har fått mycket välförtjänt uppmärksamhet, men för arbetet för jämställdhet krävs allas insats, och var och en av oss har en uppgift.

Titta på videon ”Malala – en flicka bland många” (svenska undertexter). Diskutera kort de känslor och tankar som videon väcker.

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Be eleverna att gruppvis göra vloggar där de berättar hur de själva kan arbeta för jämställdhet och för att alla ska få vara sig själva. Man kan utgå från exempelvis familjen, hobbyer eller skolan. Tiden för detta är 20 minuter. Titta sedan tillsammans på gruppernas vloggar.

4

RÄTT TILL HÄLSA OCH RENT VATTEN

Artiklar i barnkonventionen

De särskilda behoven hos barn med funktionsnedsättningar ska beaktas, och de ska få åtnjuta ett fullvärdigt och gott liv. § 23

Barn har rätt till bästa möjliga hälsa och rätt att få vård vid behov. § 24

Varje barn har rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. § 27

Hälsa och välbefinnande är mänskliga rättigheter

Hälsan hos jordens befolkning har förbättrats märkbart under de senaste decennierna. Dödligheten bland barn under 5 år har minskat, tillgången till mödrarådgivning har förbättrats och situationen i fråga om vatten och sanitet har förbättrats. Det finns ändå en stor ojämlikhet mellan människor när det gäller hur bra hälsovårdstjänster de kan få. Om finansieringen för den offentliga hälsovården är knapp, det råder brist på personal och utrustning och avstånden till vården är långa, har de mest sårbara dåliga möjligheter att få vård. Även i Finland är de som tjänar mycket pengar mindre sjuka och lever längre än de fattigare. Alla borde ha rätt till hälsa och välbefinnande.

Hunger är en stor hälsorisk globalt. I nästan hälften av de fall där ett barn under 5 år dör är det undernäring som ligger bakom. Brist på spårämnen ökar risken för olika sjukdomar, försvagar den fysiska och psykiska utvecklingen samt försämrar inlärningsförmågan. Även smutsigt vatten, brist på toaletter och avloppssystem samt dålig hygien utgör stora hälsorisker. Riskerna är särskilt stora för barn, som oftare än vuxna drabbas av sjukdomar som diarré och kolera. Fortfarande dör över en halv miljon barn under 5 år i diarré varje år. Å andra sidan orsakar också livsstilssjukdomar och luftföroreningar allt fler dödsfall globalt sett.

Även pandemier är en betydande global utmaning, och globaliseringen främjar spridningen av smittsamma sjukdomar. Vi är vana vid att betrakta sjukdomar som malaria som ett plågoris för utvecklingsländer, men sjukdomar såsom covid-19 sprids även i rika länder.

Rätt till rent vatten

70 procent av jordens yta är täckt av vatten, varav bara 2,5 procent är sötvatten medan de övriga 97,5 procenten är salt havsvatten. Största delen av sötvattnet är bundet i glaciärer vid polerna eller i bergen, eller så är det dolt i marken som grundvatten, och förråden av sötvatten är ojämnt fördelade över jorden. Vattnets tillräcklighet globalt påverkas bland annat av befolkningsökningen, slöseri med vatten, intensivt jordbruk, förorening av råvattenkällor samt ett varmare och torrare klimat.

År 2017 levde ungefär 2,2 miljarder människor i världen utan rent vatten och 4,2 miljarder utan ordentliga toaletter och avloppssystem. När det inte finns ordentliga vattensystem kan vattnet bli förorenat när avfall från jordbruk och industrier kommer ut i vattnet. Även brist på sanitet kan leda till förorenat vatten. Om toaletter saknas måste människorna uträtta sina behov i naturen, och bakterier kan då komma ut i vattnet och förorena det.

På många håll är det svårt att få tag på rent vatten. Att bära vatten långa vägar är ofta kvinnornas och flickornas uppgift, som kan ta många timmar varje dag. Att bära kärlen med vatten är ett tungt arbete, och flickorna har sedan varken tid eller krafter kvar för skolarbete. Det dagliga hämtandet av vatten är ett av hindren för flickors skolgång globalt sett. Även bristande sanitet påverkar: en del flickor avbryter skolgången när de börjar menstruera, eftersom skolan saknar särskilda toaletter för flickor.

Man borde sträva efter att förbättra vattenförsörjningen och sanitetssystemen över hela världen. Det är också viktigt att ta hand om jordens vattenreserver. För att vattnet ska räcka till alla måste man också tänka på vattenförbrukningen. Den genomsnittliga finländaren förbrukar omkring 150 liter vatten om dagen, vilket är den synliga delen av vårt vattenfotavtryck. Den så kallade dolda vattenförbrukningen som uppstår i samband med produktionen av varor står för 97 procent av vårt vattenfotavtryck, och det höjer den genomsnittliga finländarens dagliga vattenfotavtryck till ungefär 4 000 liter. Här är några exempel på hur mycket vatten som går åt till olika saker:

- det dagliga behovet av dricksvatten: ungefär 1–1,5 liter för barn och 2–3 liter för vuxna
- en spolning i toaletten: ca 4–6 liter
- en dusch: ca 12–18 liter i minuten
- en t-tröja av bomull: 2 700 liter
- en tvätt av kläder: 22 liter
- en kopp kaffe på 2,5 dl: 280 liter
- en kopp te på 2,5 dl: 35 liter
- 100 gram choklad: 2 400 liter
- 1 kg tomater: 180 liter
- en hamburgare: 2 400 liter
- ett A4-pappersark: 10 liter

Mer information om vattenfotavtryck och hållbar användning av vatten finns exempelvis i WWF:s guide Suomen vesijalanjälki (**https://wwf.fi/mediabank/2306.pdf**). Man kan beräkna sitt eget vattenfotavtryck med hjälp av Water Footprint Networks vattenräknare: **https://waterfootprint.org/en/resources/interactive-tools/personal-water-footprint-calculator/personal-calculator-extended**.

4. LEKTION: RÄTT TILL HÄLSA OCH RENT VATTEN (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ fundera på hälsofrämjande faktorer för egen del och globalt
- ★ bli medveten om betydelsen av rent vatten för vardagen och hälsan
- ★ lära sig om vattenfotavtryck och hållbar användning av vatten.

Lektionen i korthet

Den fjärde dubbellektionen inleds med en åsiktslinje som introducerar temat. Därefter åskådliggör man smittspridning genom en lek och lär sig om hur hälsan främjas och upprätthålls i välfärdssamhället. Under lektionen diskuterar man också vattnets betydelse både lokalt och globalt, bekantar sig med begreppet vattenfotavtryck och motiverar till hållbar användning av vatten.

Lektionens struktur

Introduktion till lektionens tema (15 min.)
Smittsamma sjukdomar (20 min.)
Rent vatten – livets elixir (25 min.)
Vattenfotavtryck (30 min.)

Introduktion till lektionens tema (15 min.)

Mål:

★ orientera sig i lektionens tema

★ fundera på hälsa, välbefinnande och användning av rent vatten för egen del

★ motivera sina åsikter och lyssna på andras synpunkter.

Metod: åsiktslinje

Material: –

Anvisningar för uppgiften:

Inled som vanligt lektionen med att repetera principerna för trygga rum.

Introducera sedan lektionens tema med en åsiktslinje. Anvisningar för åsiktslinjen finns på sidan 106. Påståenden:

- Jag tvättar alltid händerna när jag kommer in i ett hus.
- Finland har bra hälso- och sjukvård.
- Jag vill bli läkare eller sjukskötare när jag blir vuxen.
- Det känns nervöst att gå till tandläkaren.
- Jag försöker spara vatten exempelvis när jag duschar och borstar tänderna.
- I Finland har vi så mycket rent vatten att vi inte behöver spara på det.
- Jag vet vad ett vattenfotavtryck är.

Smittsamma sjukdomar (20 min.)

Mål:

- ★ bli medveten om att sjukdomsalstrande virus och bakterier sprids lätt, och att god hygien är viktigt för att förhindra smittspridning
- ★ förstå hur vaccinationer fungerar
- ★ lära sig att uppskatta den offentliga hälso- och sjukvården.

Metod: lek, undervisningssamtal

Material: krita eller någonting annat som lätt fastnar på händerna och också lätt går bort

Anvisningar för uppgiften:

A) Ställ eleverna i köer på 5 personer, där var och en turvis får se hur lätt sjukdomar sprids. Berätta att bakterier och virus sprids på många olika sätt (dörrhandtag, föremål, genom droppsmitta i luften).

B) Den första i kön är smittspridare. Den första i kön tar någonting på händerna som lätt fastnar och också lätt går bort, såsom krita eller giftfri vattenfärg. Smittspridaren skakar sedan hand med nästa person i kön, som skakar hand med följande och så vidare. Tvätta och torka sedan händerna. När man tvättar händerna försvinner ämnet. På samma sätt försvinner bakterier och virus från händerna när man tvättar dem, vilket förhindrar smittspridning.

C) Berätta att god hygien bidrar till att förebygga sjukdomar. Det finns ändå även sådana sjukdomar som smittar trots att man sköter hygienen. Mot dem hjälper vaccination. Vaccination innebär att en person får en liten mängd virus eller bakterier, som har gjorts ineffektiva så att de saknar sjukdomsalstrande förmåga. Kroppen reagerar genom att bygga upp immunitet mot sjukdomsalstraren, så att man inte längre blir sjuk av den. Vaccination har varit ett effektivt sätt att bekämpa många farliga sjukdomar, såsom smittkoppor. Fundera tillsammans: Vad skulle kunna hända om man nu bestämde att barn inte längre ska vaccineras?

D) Påminn om att alla barn har rätt till hälsa och välbefinnande. I Finland tryggar den offentliga hälso- och sjukvården denna rättighet för alla. Diskutera tillsammans elevernas egna och deras familjers erfarenheter av hälso- och sjukvården. Försök beakta hela livet, ända från födseln. De som vill får berätta om sina erfarenheter, men det är inget måste. Du kan fråga:

- Vilket sjukhus föddes du på?
- Vilka vaccinationer har du fått? Hur kändes det att bli vaccinerad?
- Hur har dina tänder skötts?
- Vilken annan hälsofrämjande vård har du fått? (t.ex. på rådgivningsbyrån, inom skolhälsovården...)
- Var kan du få vård om du blir sjuk?
- Hur har sjukdomar som du eller dina närstående haft behandlats?

Rent vatten – livets elixir (25 min.)

Mål:

- ★ förstå hur viktigt rent vatten är för livet
- ★ bli medveten om vilka utmaningar som kan vara förknippade med tillgången till rent vatten och hur det påverkar i synnerhet flickor
- ★ fundera på hur man själv använder vatten.

Metod: tolka det man hör, åskådliggöra vattenanvändningen, undervisningssamtal, teckning eller att skriva en reflekterande text

Material: Berättelsen om Ludivina (i materialbanken), flaskor eller hink, papper eller häfte

Anvisningar för uppgiften:

A) Läs berättelsen om 9-åriga Ludivina högt. Be eleverna att lyssna tyst på berättelsen. Om de vill kan de blunda.

B) 9-åriga Ludivina fyller varje dag två dunkar på fem liter och bär en i vardera handen. Fyll vattenflaskor eller hinkar på 5 eller 10 liter och låt frivilliga elever komma fram för att prova hur tunga de är. Låt också andra som vill prova.

C) Berätta att tillgången till rent vatten är ojämnt fördelad över jorden. På många håll kommer vattnet inte direkt till huset, utan man måste hämta det från närmaste brunn eller vattendrag, som kan ligga många kilometer bort. Brist på rent vatten påverkar särskilt flickornas ställning, eftersom det oftast är deras uppgift att hämta vatten. Många flickor måste ägna flera timmar per dag åt att hämta vatten. De har då inte så mycket tid över för skolgång, vila och fritid. Påminn om att alla barn har rätt till rent vatten.

D) Fortsätt med att fundera över elevernas egen användning av vatten. Be eleverna att skriva eller rita svaret på följande fråga på ett papper eller i ett häfte: På vilka olika sätt använder du vatten under en dag? Ge 5 minuter för uppgiften.

E) Fundera tillsammans:

- Vilken vattenanvändning är nödvändig? Och vad kunde man spara på?
- Hur skulle livet se ut om det fanns mycket mindre vatten? (Tänk tillbaka på hur mycket vatten Ludivina och hennes syskon bär hem till familjen varje dag.)
- För vilka ändamål kan man även använda vatten som inte är renat (eller som är smutsigt)?
- Vad kan hända om man använder smutsigt vatten? Vilka sjukdomar kan spridas av smutsigt vatten?

Påminn om att även om det finns mycket sötvatten i Finland, så bör man ändå vara sparsam med vattnet. Anskaffningen av råvatten, reningen och pumpningen av det samt hanteringen av avloppsvatten kräver mycket energi och reningskemikalier. Energiförbrukningen och kemikalierna belastar jordklotet.

Vattenfotavtryck (30 min.)

Mål:

- ★ förstå vad vattenfotavtryck betyder
- ★ fästa uppmärksamhet vid den egna vattenförbrukningen och fundera över hur det kan påverkas
- ★ uppmuntra till en hållbar livsstil och till att spara på naturresurser.

Metod: undervisningssamtal, arbete i små grupper

Material: varukort (i materialbanken) självhäftande lappar och pennor eller digital whiteboard

Anvisningar för uppgiften:

Berätta att vattenfotavtryck syftar på hur mycket vatten man använder per dag. Be eleverna gissa hur mycket vatten en genomsnittlig finländare använder per dag (150 liter). Berätta att det är den synliga delen av vårt vattenfotavtryck. Därtill behövs vatten för att producera alla varor som vi använder. Denna vattenförbrukning är osynlig för oss, eftersom den har skett redan innan vi börjar använda produkterna. Därför kallas den för dold vattenförbrukning. Nästan hela vårt vattenfotavtryck, 97 procent, består av sådan dold förbrukning. Den ökar den genomsnittliga finländarens dagliga vattenfotavtryck till ungefär 4 000 liter, vilket motsvarar 20 badkar fyllda med vatten.

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Varje grupp får ett varukort. Ge dem i uppgift att fundera på vilka varor som kräver mest och minst vatten att producera. Grupperna ordnar de tio korten enligt hur mycket vatten de kräver. Gå sedan tillsammans igenom den rätta ordningen. Du kan projicera den på tavlan ur materialbanken.

- det dagliga behovet av dricksvatten (2 liter)
- en spolning i toaletten (4–6 liter)
- ett A4-pappersark (10 liter)
- en tomat (13 liter)
- en tvätt av kläder (22 liter)
- en apelsin (50 liter)
- en liten chokladplatta (2 400 liter)
- en hamburgare (2 400 liter)
- t-tröja (2 700 liter)
- läderskor (8 000 liter)

Fundera på vilken betydelse det har var vattnet har förbrukats – i Finland eller någon annanstans. I vilka delar av världen råder det brist på vatten? Vilka av dessa produkter kommer från områden där det råder brist på vatten?

Fortsätt sedan i samma grupper. Be eleverna fundera på hur de kan spara vatten genom att förändra sina vanor i vardagen. Varje grupp tar fram tre idéer och skriver dem på självhäftande lappar eller på den virtuella whiteboarden. På så sätt får ni ihop en gemensam lista med tips. Avsluta med att läsa alla tips tillsammans.

Ge i hemuppgift att tillämpa de bästa tipsen och fästa uppmärksamhet vid den egna vattenförbrukningen.

5

RÄTT TILL UTBILDNING

Artiklar i barnkonventionen

Alla barn har rätt till en kostnadsfri grundskola. Stater ska främja utbildning på andra stadiet och studiehandledning samt förebygga avbrott i skolgången. § 28

Utbildningen ska sträva efter att stöda barnets utveckling till dess fulla potential. Utbildningen ska främja respekten för de mänskliga rättigheterna, barnets föräldrars samt barnets egen kultur samt andra kulturer. § 29

Utbildning är en rättighet och främjar jämställdheten

Varje barn har rätt till utbildning. Ett mål med FN:s mål för hållbar utveckling är att ge alla barn en bra och jämlik utbildning, som utvecklar de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja hållbar utveckling. Ansträngningarna för att ge alla barn grundläggande utbildning har gett resultat, och den stora majoriteten av alla barn i skolåldern får numera börja i skolan. Många avbryter ändå skolgången tidigt. Vart sjätte barn i skolåldern (6–17 år) går inte i skola. Undervisningens kvalitet utgör också en stor utmaning. Den kan vara så dålig att inlärningsresultaten blir obefintliga även om barnet går i skolan.

Världens flickor möter dubbel diskriminering på grund av sin ålder och sitt kön. Globalt sett beräknas 9 miljoner flickor och 3 miljoner pojkar aldrig sätta sin fot i en skola. Flickorna tvingas också ofta sluta skolan tidigare än pojkarna, och antalet flickor som avlagt en utbildning på andra stadiet har inte ökat märkbart. Utbildning, i synnerhet för flickor, är ett av de effektivaste sätten att bryta fattigdomsspiralen. Utbildning främjar jämställdheten, förbättrar flickornas och kvinnornas ställning i samhället, ökar antalet kvinnor i arbete och kvinnornas inkomster samt ökar flickornas möjligheter att bestämma över sitt eget liv.

Alla barn får inte gå i skola

Fattigdom är den viktigaste orsaken till att barn inte får utbilda sig. Globalt är det i synnerhet flickor i fattiga familjer på landsbygden som måste avbryta skolgången tidigt. Flickors utbildning värdesätts inte alltid eller betraktas inte som nödvändig. Flickorna förväntas delta i hushållssysslor, vilket kan betyda att de inte har tid för skolgången. Många flickors skolgång avbryts ofta av tidiga giftermål eller graviditeter. Sexuellt våld i skolan eller på vägen till och från skolan är också en viktig orsak till att flickor avbryter skolgången. Å andra sidan finns det också länder där pojkar tvingas avbryta skolgången tidigare än flickor, eftersom pojkarna förväntas arbeta och tjäna pengar för att försörja familjen. För att främja både flickors och pojkars skolgång är det viktigt att bryta skadliga könsrelaterade förväntningar.

Utöver fattigdom och kön kan också boende på en avlägsen plats försämra möjligheterna till skolgång. Det är svårt att hitta lärare till avlägsna områden, och skolvägarna är långa. Även funktionsnedsättningar eller att man hör till en grupp som riskerar diskriminering, exempelvis en etnisk minoritet, försämrar möjligheterna till skolgång. Man har sällan tillgång till speciallärare, och det kan vara svårt att få bra undervisning på minoritetsspråk. Forskning har också visat att föräldrarnas, i synnerhet mammans, utbildningsnivå har en stor inverkan på hur länge barnen går i skola.

5. LEKTION: RÄTT TILL UTBILDNING (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ fundera över utbildningens betydelse för barnets utveckling och tillväxt samt uppnående av drömmar – både för egen del och globalt
- ★ förstå varför alla barn inte går i skola
- ★ inse att bara möjligheten att gå i skola inte i sig själv garanterar lärande och en god framtid.

Lektionen i korthet

Under sen sjätte lektionen funderar man på utbildningens betydelse både för egen del och globalt. Man börjar med att titta på några bilder som introducerar ämnet. Sedan kartlägger man vilka kunskaper och färdigheter eleverna har och hur de har utvecklats. Eleverna funderar över utbildningens betydelse för uppnåendet av deras egna drömyrken och letar efter orsaker till att alla barn i världen inte får gå i skola. Till slut undersöker man genom en tvärt emot-övning hur en bra skola ser ut.

Lektionens struktur

Välkommen till skolan! (15 min.)
Vad jag vet och kan (25 min.)
Vägen till drömyrket (25 min.)
Världens sämsta skola (25 min.)

Välkommen till skolan! (15 min.)

Mål:

- ★ öva på att tolka bilder, sätta ord på observationer och lyssna på andra
- ★ upptäcka att en bild kan tolkas på olika sätt
- ★ orientera sig i lektionens tema.

Metod: diskuterande studie av bild (VTS)

Material: fotografi (i materialbanken)

Berghälls folkskola, Fjärde linjen 15. Klassrummet för naturvetenskap. Upphovsman: **Brander Signe HSM**. Tidpunkt: 1913. Källa: Helsingfors stadsmuseums samlingar.

Anvisningar för uppgiften:

Inled som vanligt lektionen med att repetera principerna för trygga rum.

I denna övning används metoden VTS (Visual Thinking Strategies). Anvisningar för metoden finns på sidan 108. I övningen kan man projicera den bild man ska titta på ur materialbanken.

Du kan avsluta med att berätta att bilden föreställer klassrummet för naturvetenskap i Berghälls folkskola i Helsingfors år 1913. Räkna ut hur många år det är sedan bilden togs.

Vid den här tiden hade man ännu inte läroplikt, och alla barn gick inte i skola. Lagen om läroplikt kom år 1921. Den gällde barn i åldern 7–13 år. Denna lag är en av de viktigaste milstolparna i den finländska skolans historia. Tack vare den fick alla barn – flickor och pojkar, rika och fattiga – gå i skola gratis. På 1930-talet hade man redan nått en situation där nästan alla barn i åldern 7–13 år gick i skola.

Berätta till slut att den här lektionen handlar om rätten till utbildning och att alla barn i världen borde ha rätt att gå i skola och lära sig. Utbildning är en av de viktigaste faktorerna för barnens välbefinnande och framtid.

Vad jag vet och kan (25 min.)

Mål:

- ★ bli medveten om vad man redan vet och kan
- ★ förstå hur man kan utveckla olika kunskaper och färdigheter
- ★ inse att lärandet sker överallt – både i skolan och på fritiden.

Metod: pyssel, grupparbete, undervisningssamtal

Material: ett stort papper för varje grupp (helst lika stort som ett barn), färgpennor eller tuschpennor, hjälpfrågor (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer och ge varje grupp ett stort papper. Om det är möjligt får pappren gärna vara lika stora som ett barn (man kan tejpa ihop flera blädderblockspapper). Be en elev ur varje grupp att lägga sig på pappret. De övriga ritar ut barnets konturer på pappret i naturlig storlek. Om man inte har så stora papper ritar grupperna bara en så stor barnfigur som möjligt på sina papper. Varje grupp får ge sin figur ett namn.

Diskutera tillsammans vad kunskaper och färdigheter betyder och vilken skillnad det är mellan dem. Be sedan grupperna att tänka på alla de kunskaper och färdigheter som de har. Instruera grupperna att skriva kunskaperna och färdigheterna på barnfiguren som de ritat. Varje kunskap och färdighet placeras på den kroppsdel som den hör till, genom att rita eller skriva (exempelvis förmågan att gå placeras på benen). På så sätt kan figuren allt som gruppen tillsammans kan. Ge varje grupp en lista över hjälpfrågor.

Be sedan grupperna att lägga till olika sätt att utveckla sina kunskaper och färdigheter i bilden. Vad eller vem har hjälpt eleverna att lära sig de kunskaper och färdigheter som de har? Varje metod skrivs med en penna eller tusch i en viss färg, och så ritar man en pil mot den kunskap eller färdighet som den påverkar.

Till slut studerar man tillsammans gruppernas barnfigurer. Påminn om att lärande sker hela tiden, såväl i skolan som på fritiden. Påminn också om att det är viktigt att lära sig nya saker genom hela livet. Utvidga diskussionen till barnens rättigheter genom att fråga på vilka sätt man kan stöda lärandet.

Vägen till drömyrket (25 min.)

Mål:

- ★ förstå utbildningens betydelse för uppnåendet av de egna drömmarna
- ★ bli medveten om att alla barn i världen inte får gå i skola och förstå vad det beror på
- ★ öva på att uttrycka sig kreativt.

Metod: pantomim eller skulptur, undervisningssamtal, arbete i par

Material: papper eller häften, pennor

Anvisningar för uppgiften:

A) Fortsätt arbeta i samma grupper på 3–4 personer. Varje elev presenterar sitt drömyrke för sin grupp med hjälp av en skulptur eller en pantomim. De andra ska gissa vilket yrke det gäller. Alternativt kan eleverna rita sina drömyrken, och de andra försöker utifrån teckningen gissa vilket yrke det gäller.

B) Diskutera sedan tillsammans hur mycket studier elevernas drömyrken kräver och om det skulle vara möjligt att arbeta i yrkena utan utbildning. Det är viktigt att förstå att det utan utbildning är svårt att få andra än lågavlönade, tunga eller farliga arbeten.

C) Berätta att det i världen finns 61 miljoner barn i skolåldern som inte går i skola. Du kan berätta att antalet ungefär motsvarar invånarantalet i Italien (information från 2020). Fundera tillsammans på hur många gånger Finlands befolkning det är. De barn som inte går i skola är oftast fattiga, och många av dem bor på landsbygden. Majoriteten av dem är flickor. En femtedel av dessa har avbrutit skolgången, två femtedelar börjar senare och två femtedelar sätter aldrig foten i en skola.

D) Vart sjätte barn i skolåldern går inte i skola. I den här klassen skulle det betyda (gör en snabb beräkning, t.ex. 24/6 = 4) fyra av er. Alternativt kan du be barnen räkna ut hur många av klassens elever som inte skulle gå i skola om klassen representerade hela världens barn.

E) Be eleverna diskutera parvis och skriva på ett papper vilka orsaker som kan leda till att ett barn inte kan gå i skola eller måste avbryta skolgången. Skriv sedan upp alla orsaker på tavlan. Vid behov kan du lägga till sådant som eleverna inte kommit att tänka på: familjen är fattig, barnet måste hjälpa till med sysslor i hemmet, barnet måste förvärvsarbeta, en flicka måste gifta sig som alltför ung, en flicka blir gravid, föräldrarna värdesätter inte utbildning, det är för lång väg till skolan, vägen till skolan är farlig, det finns inte toaletter för flickor i skolan, barnet hör till en minoritet som löper risk för diskriminering, barnets språk talas inte i skolan, undervisningen är dålig...

Världens sämsta skola (25 min.)

Mål:

- ★ åskådliggöra hur många olika perspektiv det finns på skolgång
- ★ få insikter om hurdana skolor som bäst stöder barnens rättigheter
- ★ förstå att endast yttre ramar inte garanterar lärande, utan att det också behövs bra undervisning och en trygg lärmiljö.

Metod: grupparbete

Material: papper, pennor

Anvisningar för uppgiften:

Tanken är att först ta fram idéer för ett så oönskat resultat som möjligt och sedan fundera på hur det kan förändras för att uppfylla alla drömmar.

A) Be eleverna att i grupper på 3–4 personer göra upp en plan för hur värden sämsta skola skulle se ut. Fundera exempelvis på följande:

- dåliga skollokaler
- dålig rektor
- dåliga lärare
- dåligt fungerande klass/grupp
- dåliga skoluppgifter
- dåliga läxor
- dålig skolmat
- dålig lektion/dåligt läroämne

B) Be sedan varje grupp att presentera sin version av världens sämsta skola för klassen. Om ni vill kan ni rösta om vilken grupp som lyckades planera den allra sämsta skolan.

C) Vänd sedan på era planer och skriv om alla detaljer om skolan så att den blir den bästa möjliga. Om ni har tid kan ni också åskådliggöra drömskolan genom att rita.

D) Presentera era versioner av världens bästa skola. Ni kan igen rösta om vilken grupps skola som verkar allra bäst. I en sådan här skola förverkligas rätten till utbildning allra bäst. För lärande krävs många olika saker – exempelvis bra undervisning och en trygg lärmiljö.

6

RÄTT ATT INTE UTFÖRA TUNGT ARBETE

Artiklar i barnkonventionen

Alla barn har rätt till vila, lek och fritid samt ett konst- och kulturliv. § 31

Barn får inte tvingas utföra arbete som hindrar deras studier eller skadar deras hälsa eller utveckling. § 32

Miljontals barn arbetar

Enligt barnkonventionen ska barn inte tvingas arbeta för länge eller med för tunga uppgifter. Ändå tvingas uppskattningsvis 152 miljoner barn i åldern 5–17 år arbeta (ILO 2017). Hälften av dem är offer för utnyttjande av barnarbetskraft. Majoriteten (58 %) är pojkar, vilket delvis kan bero på att flickornas arbete i hemmen ofta förblir osynligt. Av barnarbetarna bor 47 procent i Afrika, 41 procent i Asien, 7 procent i Latinamerika och knappt 4 procent i Europa och Centralasien. Barnarbete är vanligast i Afrika. Där arbetar vart femte barn. Majoriteten av barnarbetarna arbetar inom jordbruk. Även arbete inom servicesektorn och på fabriker är vanligt. Antalet barnarbetare är på nedgång globalt.

ILO (The International Labour Organization) har fastställt minimiåldern för arbete till 15 år. I fattiga länder tillåter ILO arbete även för 14-åringar. Enligt ILO:s definitioner får barn i åldern 13–15 år (i fattiga länder 12–14 år) utföra lätt arbete som inte är till skada för deras skolgång eller utveckling i övrigt, och som är kortvarigt. Sådant arbete stöder barnets och familjens välbefinnande och ger ekonomiska möjligheter till exempelvis skolgång för barnet. Barn får dock under inga omständigheter utföra farligt eller tungt arbete.

Skadligt barnarbete hämmar barnets utveckling

Användning av barnarbetskraft är förbjudet i de flesta länder, men barn arbetar ändå. Arbetsgivare anställer gärna barn, eftersom de kan betala lägre löner till barn än till vuxna. Barn anpassar sig också lättare än vuxna till dåliga arbetsvillkor och enformiga arbetsuppgifter.

Skadligt barnarbete delas in i två klasser: **barnarbete** och **utnyttjande av barnarbetskraft**. Barnarbete syftar på de arbetande barn vars arbete leder till olika negativa effekter, såsom förhindrande av skolgång eller annan social eller fysisk skada. Utnyttjande av barnarbetskraft innebär att barn tvingas utföra arbete som försämrar deras hälsa och stör deras normala utveckling.

Utnyttjande av barnarbetskraft kännetecknas bland annat av alltför långa arbetstider, ohälsosamma eller farliga arbetsförhållanden, otillräcklig lön, för stort ansvar vid ung ålder, förhindrande av skolgång samt negativa effekter på den sociala, fysiska eller psykiska utvecklingen. Till de värsta formerna av utnyttjande hör att barn tvingas bli soldater eller arbeta som prostituerade och inom porrindustrin, skuldslaveri och tvångsarbete, människohandel, smuggling (exempelvis av narkotika) och annan olaglig verksamhet. Utnyttjande av barnarbetskraft kan ha långtgående och förödande följder – arbetet hindrar vanligen helt eller delvis barnen från att gå i skola och gör dem sårbara för utnyttjande även senare i livet.

Fattigdom är den viktigaste orsaken till barnarbete. I fattiga familjer kan barnets inkomster vara viktiga för familjens utkomst. Barnarbete är ett mycket komplicerat problem. Ett totalförbud mot barnarbete förbättrar sällan barnens ställning, eftersom det driver barn till svartarbete, vilket innebär ännu sämre arbetsvillkor. Förbund mot barnarbete hjälper inte om familjernas utkomst inte stöds. Det är viktigt att minska ojämlikheten och förbättra socialskyddet. Man bör hjälpa barnarbetare genom att erbjuda flexibla utbildningsmöjligheter vid sidan om arbetet (skola på förmiddagen eller eftermiddagen) och information om barnens rättigheter. Utbildning är det centrala sättet att bryta fattigdomsspiralen.

Du kan påverka som ansvarsfull konsument

En del produkter som säljs till oss i Finland har producerats genom utnyttjande av barnarbetskraft. Ett sätt att främja barnens rättigheter och förverkliga globalt ansvar är att vara en ansvarsfull konsument. Fråga i affären varifrån produkterna kommer och ge respons. Berätta att etik och miljövänlighet är viktigt för dig som konsument. Du kan kräva ansvarsfullt agerande av företag genom att underteckna upprop.

Märken och certifikat för ansvarsfull produktion signalerar att produkten har tillverkats i enlighet med vissa villkor för etik och miljövänlighet. Det mest kända är märket för Rejäl handel (Fairtrade). När en produkt är tillverkad enligt kriterierna för Rejäl handel får odlarna åtminstone ett garantipris som täcker hållbar produktion. Odlarsamhällena får också ett Rejäl handel-tillägg som de kan använda till projekt som är till nytta för samhället, såsom utbildning eller hälsovård. Utnyttjande av barnarbetskraft är förbjudet, och i produktionen tillämpas strikta miljöstandarder för att säkerställa att både arbetstagarna och miljön mår bra.

6. LEKTION: RÄTT ATT INTE UTFÖRA TUNGT ARBETE (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ förstå vad som avses med barnarbete och utnyttjande av barnarbetskraft
- ★ fundera på hurdant arbete som passar för barn
- ★ förstå sambanden mellan orsak och verkan i fråga om barnarbete.

Lektionen i korthet

Under den sjätte lektionen behandlas barnarbete på ett mångsidigt sätt. Först bekantar man sig med ämnet genom konst- och mediefostran och jämför arbetande barns situation i Finland i slutet av 1800-talet och i 2000-talets Ghana. Sedan provar man på de arbetande barnens situation genom en simuleringsövning, funderar på hurdant arbete som lämpar sig för barn och bekantar sig med begreppen barnarbete och utnyttjande av barnarbetskraft. Därefter gestaltar man förhållandena mellan orsak och verkan i fråga om barnarbete med hjälp av en tankekarta och funderar på möjliga lösningar. Till slut får alla elever fundera på vilka hemsysslor som lämpar sig för dem själva.

Lektionens struktur

Trälar under penningen (30 min.)
Barn i arbete (25 min.)
Barnarbetets orsaker, följder och lösningar (25 min.)
Mina hemsysslor (10 min.)

Trälar under penningen (30 min.)

Mål:

- ★ orientera sig i lektionens tema, barnarbete
- ★ förstå att barnarbete har varit vanligt även i Finland
- ★ utveckla multilitteraciteten och den kulturella kompetensen
- ★ göra och sätta ord på visuella observationer
- ★ öva på att förstå det man hör.

Metod: VTS, tolkning av bilder och det man hör, undervisningssamtal

Material: bilder (i materialbanken), Esko Valtaojas kolumn (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Börja som vanligt med att påminna om principerna för trygga rum.

Studera de två bilderna turvis med hjälp av VTS-metoden (se anvisningar på sidan 108). Projicera sedan den tredje bilden, där båda verken syns sida vid sida.

När ni är klara med VTS-metoden, berätta att den första bilden är den finske konstnären Eero Järnefelts målning Trälar under penningen (eller Svedjebruk). Berätta att bilden föreställer svedjebruk i Savolax i Finland och är målad år 1893, alltså för mer än hundra år sedan. Den hör numera till konstmuseet Ateneums samlingar. Den andra bilden är den sydafrikanske fotografen Pieter Hugos bild David Akore i serien Permanent Error. Den togs år 2011 på en soptipp i Ghana, där ungdomar bränner elektronikavfall för att ta vara på metalldelarna och sälja dem.

Fundera tillsammans på vad följande begrepp betyder: svedjebruk, västvärlden, samhällskritisk, fattig, nödår, globalisering.

Läs sedan upp Esko Valtaojas kolumn från Turun Sanomat, som finns i materialbanken.

När ni läst kolumnen, diskutera tillsammans:

- Vad är det viktigaste som texten har att säga?
- Var det någonting i texten som var svårt att förstå? Vad?
- Hurdan var stämningen i bilderna?
- Hur tror ni att personerna på bilderna känner sig?
- Vilka likheter har bilderna?
- Vilka skillnader har bilderna?
- Hur förverkligas barnets rättigheter i bilderna?
- På vilka sätt är situationen för flickan i Järnefelts målning annorlunda än för dagens finländska barn? Varför?
- Varför behöver barn inte längre arbeta i Finland? Vad har lett till det?

Barn i arbete (25 min.)

Mål:

- ★ Öva på empati genom att försätta sig i en barnarbetares situation
- ★ förstå vad barnarbete och utnyttjande av barnarbetskraft är
- ★ fundera på hurdant arbete som är lämpligt för barn.

Metod: simulering, fantasiarbete, diskussion i grupp, undervisningssamtal

Material: trådstumpar, dian om tre olika typer av barnarbete (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

A) Lägg en hög korta trådstumpar på golvet i klassrummet. Ge eleverna i uppgift att sätta sig på golvet och knyta ihop stumparna till en lång tråd i ungefär 5 minuter. Diskutera sedan tillsammans hur det kändes att arbeta och hur barnen skulle uppleva exempelvis en åtta timmars arbetsdag. Denna lilla stund åskådliggör på ett bra sätt hur arbetsförhållandena kan se ut för barnarbetare.

B) Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Skriv eller projicera frågorna på tavlan och be grupperna diskutera dem.

- Hurdana hushållssysslor har ni gjort?
- Vilka hushållssysslor har ni inte gjort?
- Skulle ni vilja göra fler hushållssysslor? Om ja, hurdana?
- Har någon arbetat utanför hemmet? (vid försäljning ordnad av en förening etc.)
- Hur har olika arbeten känts? Vad har varit tungt och vad har varit roligt?

C) Presentera med hjälp av dian i materialbanken tre perspektiv på barnarbete: 1) hjälpa till med lätta hushållssysslor, 2) barnarbete och 3) utnyttjande av barnarbetskraft. Ett barn kan delta i lätta hushållssysslor och lära sig viktiga färdigheter genom detta. Att hjälpa föräldrarna i hemmet på ett sätt som är lämpligt för barnets ålder är inte skadligt barnarbete, utan samarbete för att sköta det gemensamma. De hushållssysslor som barnen nämnde tidigare hör till denna kategori. Berätta att skadligt barnarbete delas in i två klasser: barnarbete och utnyttjande av barnarbetskraft. Barnarbete är sådant arbete som påverkar barnen negativt, exempelvis för att de inte hinner gå i skola. Utnyttjande av barnarbetskraft innebär att barn tvingas utföra arbete som försämrar deras hälsa och stör deras normala utveckling. Utnyttjande av barnarbetskraft kännetecknas bland annat av alltför långa arbetstider, farliga arbetsförhållanden, låg lön och stort ansvar. Till de värsta formerna av utnyttjande av barnarbetskraft hör tvingande av barn till att bli soldater, barnprostitution, människohandel, drogsmuggling och annan olaglig verksamhet. Utnyttjande av barnarbetskraft kan ha långtgående och förödande följder – arbetet hindrar vanligen barnen från att gå i skola och gör dem sårbara för utnyttjande även senare i livet. Fattigdom är den viktigaste orsaken till barnarbete. Lyckligtvis har barnarbetet minskat under de senaste åren.

Barnarbetets orsaker, följder och lösningar (25 min.)

Mål:

- ★ förstå barnarbetets orsaker och följder
- ★ leta efter lösningar på problemet med barnarbete
- ★ öva på logiskt tänkande med hjälp av en tankekarta.

Metod: tankekarta, grupparbete

Material: mall för tankekarta om barnarbete (i materialbanken), tabell över ord som ska placeras i tankekartan (i materialbanken), sax

Anvisningar för uppgiften:

Fortsätt i samma grupper på 3–4 personer. Gör en tankekarta om barnarbete (se anvisningarna för metoden tankekarta på s. 106). Dela ut modellen för tankekartan och tabellen med ord till varje grupp. I tabellen listas blandade ord som beskriver orsaker till, följder av och lösningar på barnarbete. Instruera grupperna att klippa ut orden ur tabellen och lägga till dem i sin tankekarta. Eleverna måste alltså fundera på var på tankekartan de olika orden ur tabellen hör hemma. Varför arbetar barn (= orsaker)? Hur påverkar arbetet barnens liv (= följder)? Vilka saker kan hjälpa oss att bli av med barnarbetet (= lösningar)?

Avsluta med att gå igenom de färdiga tankekartorna. Börja med orsakerna och avsluta med lösningarna. Fundera tillsammans på hur lösningarna i praktiken kan förverkligas. Vem borde göra något och vad?

Fundera också på vad barnarbete har med oss att göra. Hur kan vi själva se till att vi inte köper produkter som tillverkats med hjälp av barnarbetskraft?

Mina hemsysslor (10 min.)

Mål:

★ fundera på vilken mängd hemsysslor som är lämplig och vilka hemsysslor man själv kan göra

Metod: grupparbete

Material: A4-papper, pennor och tuschpennor

Anvisningar för uppgiften:

Be först eleverna att individuellt fundera några minuter på tre hemsysslor som de gärna gör under den kommande veckan. Vilken mängd hemsysslor är lämplig? Instruera sidan eleverna att i grupper sammanställa alla gruppmedlemmarnas hemsysslor till en lista. Varje grupp skriver sin lista på ett A4-papper och sätter upp den på väggen i klassrummet. Hemläxan är att göra sina tre hemsysslor. Påminn om att det också är viktigt att vara ledig!

7

RÄTT TILL SKYDD

Artiklar i barnkonventionen

Varje barn ska få bo tillsammans med sina föräldrar och sin familj, om barnet har det bra hos dem. § 9

Om ett barn hamnar i ett annat land än sina föräldrar, är staten skyldig att behandla ansökan om återförening av familjen positivt och utan dröjsmål. § 10

Staten ska skydda flyktingbarn och se till att de får ta del av de rättigheter som beskrivs i denna konvention. § 22

Ett barn som placerats utanför hemmet har rätt att få grunderna till vården och omplaceringen utredda med jämna mellanrum.§ 25

Barn har rätt att leva i trygghet

Alla barn i världen har rätt till skydd och en trygg barndom som är fri från alla typer av våld. Enligt barnkonventionen har föräldrarna ett ansvar för att ta hand om sina barn och ge dem en trygg uppväxtmiljö. Staten ansvarar för att stöda och hjälpa föräldrarna i detta arbete. Om föräldrarnas resurser inte räcker ska staten ingripa i situationen och i sista hand säkerställa att rättigheterna förverkligas.

Våld mot barn är ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Våld mot barn förekommer ändå i alla samhällen över hela världen. Ofta sker våldet i hemmen, i skolor eller i andra vardagliga miljöer, och förövarna är de vuxna som borde ta hand om och skydda barnet. De vuxna och staterna måste ta sitt ansvar för att varje barn ska kunna leva i trygghet.

Världen i rörelse

Människor flyttar inom och mellan länder av många olika skäl, och så har det alltid varit. Det kan vara fråga om småskalig migration där enskilda individer flyttar eller storskalig migration – ibland kan till och med hela samhällen flytta. Migrationen kan vara frivillig, men den kan också ske av tvång. Orsakerna till frivillig migration kan vara exempelvis ekologiska, ekonomiska, sociala eller kulturella. Klimatförändringens effekter kan göra det svårare att odla och få människor att söka sin utkomst någon annanstans. Många flyttar från landet in till städerna eller till ett annat land i hopp om högre lön eller ett bättre arbete. En del flyttar tillsammans med sin familj eller för kärlekens skull. En del söker goda studiemöjligheter. Några flyttar på grund av snäva sociala eller kulturella normer.

Alla flyttar inte av egen fri vilja. En del tvingas fly undan konflikter eller förföljelse. År 2020 fanns i världen ungefär 70 miljoner människor som tvingats fly från sina hemtrakter. Över hälften av världens flyktingar är barn, och barnens andel av flyktingarna har ökat kontinuerligt. De flesta av dem som flytt från sina hem bor fortfarande inom hemlandets gränser. Av dem som lämnar landet blir de flesta kvar i ett grannland. Bara en liten andel av världens flyktingar söker asyl i Europa. År 2018 befann sig 0,04 procent av världens flyktingar i Finland och drygt 5 procent i EU.

Flyktingbarn behöver särskilt skydd

Enligt artikel 22 i barnkonventionen har flyktingbarn rätt till skydd och hjälp med att spåra sina familjemedlemmar. Barn som tvingats fly från sina hemtrakter är i en särskilt sårbar situation. och deras rättigheter är hotade. De riskfaktorer och andra faktorer som gör barn sårbara mångdubblas i en krissituation. Barn drabbas oftare än vuxna av exempelvis infektionssjukdomar, undernäring och rädsla. En del barn har inte möjlighet att gå i skola. Flickor är i en ännu sårbarare situation än pojkar. I krisområden och flyktingläger ordnar organisationer trygga lek- och skolutrymmen för barn, undervisning och stöd för barnens välbefinnande.

7. LEKTION: RÄTT TILL SKYDD (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ fundera över hemmets och skyddets karaktär och dess betydelse för barnet
- ★ förstå orsaker till migration och få kunskap om flyktingskap
- ★ leva sig in i situationen för ett barn i ett flyktingläger.

Lektionen i korthet

Temat för den sjunde dubbellektionen är hem, och vi funderar över hur ett bra hem ser ut. Därefter diskuterar vi egna upplevelser av att flytta och inser att människor kan flytta av många olika skäl. Sedan lär vi oss om flyktingskap och bekantar oss med vardagen för ett barn i ett flyktingläger genom en VR360°-dokumentär. Till slut funderar vi på hur man bäst kan välkomna en ny kompis till skolan.

Lektionens struktur

Ett hem (25 min.)
Världen i rörelse (20 min.)
Mitt nya hem (35 min.)
Välkommen till vår skola! (10 min.)

Ett hem (25 min.)

Mål:

★ bekanta sig med olika slags hem på olika håll i världen

★ fundera över hemmets och skyddets karaktär och dess betydelse för barnet.

Metod: bildanalys, undervisningssamtal, tankekarta

Material: James Mollisons Where Children Sleep-fotografier (i materialbanken), självhäftande lappar i tre färger, papper, pennor

Anvisningar för uppgiften:

Inled som vanligt lektionen med att repetera principerna för trygga rum.

Lägg ut Where Children Sleep-fotografierna av barn och deras sovplatser på ett bord eller sätt upp dem på tavlan med magneter. Be varje elev att ta tre självhäftande lappar i olika färger (exempelvis röd, gul och blå). Uppgiften är att i lugn och ro gå runt och titta på bilderna, och placera lappar intill dem:

- en röd lapp vid den sovplats som är mest lik elevens egen
- en gul lapp vid den där barnets rättigheter verkar förverkligas bäst
- en blå lapp där barnets rättigheter inte förverkligas.

När eleverna är klara, studera slutresultatet. Om du vill kan du be om motiveringar.

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer och ge varje grupp ett stort papper. Instruera grupperna att skriva ordet HEM mitt på ett papper och göra en tankekarta kring det (se anvisningarna för tankekartor på s. 106). Grupperna kan exempelvis fundera på:

- Vad är ett hem?
- Vad får hemmet att kännas som ett hem?
- Vad gör hemmet till en bra plats för ett barn?

Ni kan sätta upp era tankekartor på väggen i klassrummet. Påminn om att även om det finns vissa kännetecken för ett bra hem (exempelvis att alla som bor där mår bra) är alla hem inte likadana, och det behöver de inte heller vara. Det finns många olika slags bra hem.

Världen i rörelse (20 min.)

Mål:

- ★ fundera över flyttar och flyktingskap för egen del
- ★ förstå varför människor flyttar mellan olika länder
- ★ inse att vi alla är en del av den globala världen.

Metod: diskussion i grupp, studera en världskarta, undervisningssamtal

Material: pekplatta, smarttelefon eller dator för varje grupp eller alternativt kopior av en världskarta (i materialbanken) och färgpennor

Anvisningar för uppgiften:

Diskutera först tillsammans:

- Hur känns det att flytta?
- Vad kan vara bra eller dåligt med att flytta?
- Varför flyttar människor?

Fortsätt arbeta i samma grupper på 3–4 personer. Varje grupp behöver en apparat med internetuppkoppling. Be eleverna öppna AmCharts interaktiva världskarta: **https://www.amcharts.com/visited_countries**. När man projicerar kartan är det bra att byta från Mercatorprojektion till Eckert 5-projektion, som ger en mer realistisk bild av olika länders relativa storlek. Man kan byta projektion genom att klicka på bilden av jordklotet längst ner till vänster på kartan.

Be eleverna fundera över i vilka länder de har släktingar eller vänner och markera de länderna på AmCharts-kartan. Länderna är listade enligt världsdel. När man klickar på ett land får det en annan färg på kartan.

Om ni inte vill använda AmCharts kan du ge varje grupp en kopia av en världskarta, där de får färglägga de länder där de har släktingar eller vänner. Om du tror att många av eleverna inte har några släktingar eller vänner utomlands, kan du i stället för AmCharts be grupperna uppge på vilka orter i Finland de har släktingar.

Be sedan grupperna räkna på hur många orter gruppens medlemmar har bott sammanlagt.

Diskutera tillsammans:

- Vilka länder eller världsdelar färglade ni? Är de sådana som vi känner till?
- Finns det områden på kartan som förblev helt vita? Vilka är de?
- Om vissa områden lyfts fram mest på kartorna, vad kan det bero på?

De som vill kan få berätta om sina egna familjers erfarenheter av att flytta. Tydliggör att ingen måste berätta, men att man får berätta om man vill. Har någon själv bott någon annanstans än i Finland? Har någons mamma eller pappa flyttat till Finland från ett annat land? Varför?

Mitt nya hem (35 min.)

Mål:

- ★ få kunskap om flyktingskap och vardagen i flyktingläger
- ★ förstå varför barn kan bli tvungna att lämna sina hem
- ★ utveckla empatifärdigheter genom att föreställa sig hur livet är för barn i flyktingläger.

Metod: undervisningssamtal, diskussion i par, fantasiövning, VR360°-dokumentär

Material: självhäftande lappar, pennor, berättelsen om Eric (i materialbanken), Plans dokumentär Mitt nya hem" (**https://mittnyahem.plansverige.org**)

Anvisningar för uppgiften:

A) Berätta att det finns ungefär 70 miljoner människor i världen som har tvingats lämna sina hem. Över hälften av dem är barn. Be eleverna diskutera i par och skriva på självhäftande lappar vilka orsakerna kan vara till att ett barn tvingas lämna sitt hem. Be dem försöka tänka ut minst fem orsaker. Varje orsak skrivs på en separat lapp. Sätt upp alla lappar på tavlan.

Gå sedan igenom vad termerna flykting och asylsökande betyder.

En flykting är en person som har flytt från sitt hemland på grund av förföljelse, krig eller oroligheter. Personen har tvingats lämna sitt hemland av rädsla för att bli förföljd på grund av exempelvis sitt ursprung, sin nationalitet, sin religion eller sin politiska åsikt.

En **asylsökande** är en person som söker skydd i ett främmande land. Att ansöka om asyl är en mänsklig rättighet.

B) Be eleverna blunda och läs högt berättelsen om Eric, som bor i ett av världens största flyktingläger, Nyarugusu i Tanzania (berättelsen finns i materialbanken). Fundera tillsammans:

- Varför har Eric flytt från sitt hem?
- Hur ser Erics vardag ut?
- Hur påverkas Erics liv av vädret?

c) Bekanta er sedan med den interaktiva dokumentären Mitt nya hem, som tar er med på ett besök i flyktinglägret Nyarugusu. Dokumentären har skapats med hjälp av teknik för virtuell verklighet, 360 graders videofilm och bilder. Genom dokumentären får ni bekanta er med vardagslivet och olika platser i lägret ur barnens perspektiv. Berättelsen är autentisk – den baserar sig på riktiga flyktingars historier, som Plan International har samlat in i samband med sitt humanitära arbete. Gå genom lägret och navigera med hjälp av kartan.

Början av dokumentären är dramatisk och kan väcka frågor bland eleverna. Var är barnets föräldrar? Vad betyder det att barnet flyr för sitt liv? Varför har barnet gett sig iväg på egen hand? Diskutera tillsammans dessa frågor och de känslor som dokumentären väcker.

Be eleverna att parvis diskutera hur man i ett flyktingläger bäst kan beakta barnets rättigheter och målen för hållbar utveckling. Diskutera sedan tillsammans. Påminn om barnets rättigheters odelbarhet och lyft fram betydelsen av globalt ansvar. Barnets rättigheter gäller alla barn, och flyktingbarn behöver särskilt skydd.

Om du vet att någon av dina elever har personliga erfarenheter av flyktingläger, diskutera enskilt med den eleven dagen innan eller före lektionen. Berätta att ni kommer att ta upp temat på Barnets rättigheter x 10-lektionen. På så sätt kommer det inte som en överraskning för barnet. Var lyhörd för hur det känns för barnet. Utsätt inte eleven för oönskad uppmärksamhet under lektionen.

I Burundi i centrala Afrika har det länge varit oroligt. År 2015 utbröt nya våldsamheter, och många människor har tvingats fly för sina liv till flyktinglägret Nyarugusu i grannlandet Tanzania. Flyktinglägret grundades ursprungligen för 50 000 flyktingar, men numera bor nästan 150 000 personer där. De kommer från Burundi och Demokratiska republiken Kongo, därifrån flyktingar har kommit ända sedan 1990-talet.

Välkommen till vår skola! (10 min.)

Mål:

- ★ förstå hur man kan få en annan person att känna sig välkommen
- ★ utveckla kamratfärdigheter
- ★ bygga upp en god gemenskap.

Metod: grupparbete

Material: pennor och självhäftande lappar eller en virtuell whiteboard

Anvisningar för uppgiften:

Dela in eleverna i de vanliga grupperna på 3–4 personer. Be dem föreställa sig att det kommer en ny elev till skolan. Den nya eleven känner inte ännu någon och är nervös inför sin första dag i den nya skolan. Ni vill att eleven ska känna sig välkommen genast från början och snabbt lära sig hur det går till i skolan. Varje grupp ska tänka ut sätt på vilka man kan se till att den nya eleven känner sig välkommen. Be gruppen att skriva ner sina idéer på självhäftande lappar – varje idé på en separat lapp. Man kan ge 5 minuter för detta. Därefter väljer varje grupp ut sitt bästa tips och sätter upp det på tavlan. Alternativt kan ni använda en virtuell whiteboard. Läs upp alla tips som finns på tavlan. Ni kan göra en hustavla av dem.

8

BARNETS RÄTTIGHETER OCH DEN GLOBALA VÄRLDEN

Artiklar i barnkonventionen

Alla barn har samma rättigheter. Ett barn får inte diskrimineras på grund av sitt eller sina föräldrars utseende, ursprung, åsikter eller andra egenskaper. § 2

Staten ska förverkliga de rättigheter som föreskrivs i barnkonventionen. § 4

Alla barn har rätt till information exempelvis via tv, radio och tidningar. § 17

Vi har ett gemensamt ansvar för att jordklotet och dess invånare mår bra

Var och en av oss kan påverka människornas och jordklotets välmående. För att vi ska kunna förverkliga hållbar utveckling och mänskliga rättigheter, även barnets rättigheter, krävs globalt samarbete. **Globalt ansvar** betyder att individer och sammanslutningar arbetar tillsammans för att trygga förutsättningarna för ett gott liv och en hållbar framtid.

Många olika aktörer arbetar hela tiden för hållbar utveckling och mänskliga rättigheter: regeringar, städer och kommuner, FN, stora internationella icke-statliga organisationer såsom Plan, UNICEF och Röda Korset, små organisationer och volontärföreningar, ideella, religiösa och politiska organisationer, fackföreningar, utvecklingsbanker, enskilda frivilligarbetare och bidragsgivare såsom faddrar.

Även företagen måste agera ansvarsfullt. **Företagens samhällsansvar** (corporate social responsibility, CSR) handlar om hur principerna och målen för hållbar utveckling tillämpas i den praktiska företagsverksamheten. Utöver lagstiftning är det fråga om moraliska och etiska frågor om globalt ansvar. Inom företagsansvarsfältet är miljöansvaret och det ekonomiska ansvaret mer etablerat och omfattande än det sociala ansvaret. FN-länderna kom dock år 2011 överens om principer för affärslivet och de mänskliga rättigheterna. Dessa så kallade Ruggie-principer förpliktigar företagen att agera för att skydda de mänskliga rättigheterna i sina verksamhetsländer, oberoende av nivån på deras lagstiftning och förvaltning. Principerna är ett centralt verktyg, eftersom internationella aktörer ofta har mer makt att påverka än arbetstagare, lokala organisationer och nationella regeringar i synnerhet i utvecklingsländer, där bristfällig lagstiftning och tillsyn möjliggör kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Globalt ansvar förutsätter normkritik

För att väcka globalt ansvar krävs förståelse för jordens och dess invånares mångfald. Vi bildar oss lätt åsikter utifrån stereotypier när det gäller främmande människor eller hörn av världen som vi inte känner till. Det är viktigt att identifiera sina egna fördomar så att man kan ifrågasätta och bryta dem.

Normkritik är ett perspektiv som fokuserar på hurdana vi antar att människor är. Är standardmänniskan i vår undervisning fortfarande en vit heterosexuell man? Är berättelsen om mänsklighetens historia komplett om den hela tiden fokuserar på västerländska människor, som har bidragit med allt som är bra, vackert och modernt i världen?

Åtminstone i de större städerna börjar våra klassrum fyllas av elever som inte passar in i den här formen. Hur känns det att år efter år studera innehåll där man inte ser människor som liknar en själv? Eller att bara se dem när det handlar om någonting primitivt, ociviliserat eller problematiskt?

En normkritisk lärare synliggör hela tiden dessa normer och försöker bryta dem. Hen presenterar en värld där det finns olika kön, etniciteter, språk, funktionsvariationer, förmågor och kroppar – en värld där alla länder har både moderna städer och olika slags landsbygd. En normkritisk lärare åskådliggör även orsakerna till och följderna av ekonomisk ojämlikhet, såsom arvet efter kolonialismen.

Världen är en bättre plats än vi tror

Medier och IT spelar en viktig roll i barnens liv. Barnen har rätt att få korrekt information om världen. Det är viktigt att barnen tryggt kan använda medierna som informationskällor. Barnen ska fostras till kritiska användare och konsumenter av medier.

Medierna har mycket makt: det medieinnehåll vi ser formar vår världsbild och våra uppfattningar om världen. Medierna både återspeglar och bygger upp verkligheten. Vilka länder och världsdelar verkar viktiga sett från Finland? Vad berättar medierna lite eller inte alls om? Vems röst får höras, vems perspektiv kommer fram? Journalister och nyhetsproducenter måste hela tiden göra val och avgränsningar. Ju längre bort någonting är, desto mindre antas det intressera allmänheten.

En positiv utveckling som sker stegvis är ofta ingen nyhet, medan naturkatastrofer, konflikter och krig tar sig över nyhetsströskeln. Under de senaste årtiondena har den extrema fattigdomen minskat, den genomsnittliga förväntade livslängden ökat, barnadödligheten minskat, antalet barn som går i skola ökat, och färre människor dör i naturkatastrofer än för hundra år sedan. Många har inte lagt märke till denna positiva utveckling, eftersom medierna förmedlar en ganska tröstlös bild av den globala situationen. Det är viktigt att vara medveten om hur medierna fungerar och ifrågasätta deras bild av världen.

8. LEKTION: BARNETS RÄTTIGHETER OCH DEN GLOBALA VÄRLDEN (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ förstå att globalt samarbete kräver gemensamma spelregler – såsom exempelvis avtal om mänskliga rättigheter
- ★ bekanta sig med begreppet stereotypi och först vad stereotypier beror på
- ★ inse att det hela tiden sker en positiv utveckling i fråga om hållbar utveckling och barns rättigheter
- ★ lära sig om globala produktionskedjor och ansvarsfull företagsverksamhet.

Lektionen i korthet

Den åttonde dubbellektionen i Barnets rättigheter x 10 handlar om globalt ansvar. Man börjar med att åskådliggöra betydelsen av samarbete genom en övning. Sedan funderar man över stereotypier med hjälp av en övning som utvecklar den kritiska medieläskunnigheten. Man bekantar sig med fakta om den globala utvecklingen genom en frågesport och förstår att situationen i fråga om barnets rättigheter har förbättrats på många sätt under de senaste decennierna. Därefter reflekterar man över ansvarsfull affärsverksamhet och planerar gruppvis egna företag som förbättrar världen och samtidigt gör business.

Lektionens struktur

En gemensam global värld (10 min.)
Förfärliga Finland? (20 min.)
Goda nyheter (15 min.)
Ett ansvarsfullt företag (45 min.)

En gemensam global värld (10 min.)

Mål:

- ★ förstå att ett gott liv tillsammans kräver gemensamma spelregler – såsom exempelvis avtal om mänskliga rättigheter
- ★ förstå hur viktig kommunikationen är för samarbetet.

Metod: lek, undervisningssamtal

Material: tillräckligt med utrymme i klassrummet, stolar

Anvisningar för uppgiften:

Börja med att repetera principerna för trygga rum.

Dela in eleverna i tre grupper och placera ut grupperna i olika delar av rummet. Gå sedan runt och ge olika instruktioner till de olika grupperna. En grupp får som uppgift att flytta alla stolar och ställa dem längs väggarna i rummet. Den andra gruppens mål är att ställa stolarna i en cirkel. Den tredje gruppens uppgift är att ställa stolarna i en lång rad.

Berätta sedan att man inte får prata under övningen. Man får ändå försöka kommunicera på andra sätt. Varje grupp agerar enligt de instruktioner den fått. Ge en startsignal. När grupperna en stund har försökt ordna stolarna enligt sina instruktioner, ge en slutsignal.

Fråga vad som hände i övningen. Varför misslyckades ordnandet av stolarna? När man saknar gemensamma spelregler och inte kan diskutera saker blir samarbetet till ingenting.

Säg till slut att det precis som i den här övningen behövs samarbete och gemensamma spelregler också i världen, för att vi tillsammans ska kunna arbeta för hållbar utveckling och barnens rättigheter.

Förfärliga Finland? (20 min.)

Mål:

- ★ utveckla kritisk medieläskunnighet och förstå att en nyhet alltid bara visar en del av sanningen
- ★ bekanta sig med begreppet stereotypi
- ★ uppfatta mångfalden i världen och bli medveten om sina egna behov av information.

Metod: medieanalys, grupparbete, undervisningssamtal

Material: diaserie (i materialbanken), papper, pennor, världskarta (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Berätta att vi nu ska lära oss om ett litet land i norr som heter Finland. Vi föreställer oss att vi aldrig har hört talas om Finland förut. Visa sedan diaserien med nyhetsrubriker som rör Finland. Be eleverna fundera på vilket intryck nyhetsrubrikerna ger av det lilla avlägsna landet Finland. Be dem att i grupper på 3–4 personer utifrån rubrikerna skriva ner fem adjektiv som beskriver Finland. Betona att man bara ska tänka på det intryck som just de här rubrikerna ger. Varje grupp läser sedan upp sina adjektiv för de övriga.

Påminn om att en nyhet alltid bara ger ett perspektiv. Även om Finland kan man få mycket olika uppfattningar beroende på vems berättelser man hör och vilka nyheter man läser.

Diskutera sedan tillsammans samtidigt som ni studerar världskartan:

- Vilka områden eller länder i världen vet vi mycket om? Varför?
- Vilka områden vet vi inte så mycket om?

Fråga om någon vet vad **stereotypi** betyder. Förklara att en stereotypi handlar om att vi bara vet lite om något. En stereotypi är en förenklad beskrivning eller generalisering av något – till exempel en viss folkgrupp. När man får mer kunskap och lär känna människor som hör till gruppen i fråga lär man sig att se dem som individer. De är inte alla likadana, utan de kan vara väldigt olika. På så sätt märker man att de stereotypa uppfattningarna inte stämmer.

Författaren Chimamanda Ngozi Adichie varnar i sitt TED Talk för **faran med en enda berättelse**. Om vi alltid hör en viss sorts berättelse om ett land eller en världsdel blir våra uppfattningar ensidiga och stereotypa. I ett land eller en världsdel ryms många slags berättelser, människor och verkligheter. Titta på Chimamanda Ngozi Adichies TED Talk ”The Danger of a Single Story”: **https://www.ted.com/talks/chimamanda_ngozi_adichie_the_danger_of_a_single_story**. Enligt övervägande kan du också visa det för eleverna – det lämpar sig åtminstone för elever i årskurs sex.

Goda nyheter (15 min.)

Mål:

- ★ lära sig om global utveckling
- ★ inse att det hela tiden sker en positiv utveckling i fråga om hållbar utveckling och barns rättigheter.

Metod: frågesport, undervisningssamtal

Material: frågesport som diaserie (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Ordna en frågesport om global utveckling. Projicera frågorna i diaserien i materialbanken en i taget. Diskutera till slut om ni blev överraskade av informationen. Vilken information och varför?

Förklara att det oftast bara är negativa saker, såsom naturkatastrofer, krig och konflikter, som kommer över nyhetströskeln i medierna. En positiv utveckling som sker gradvis uppmärksammas inte, eftersom den inte är en dagsaktuell nyhet. Det leder till att vi har en mer tröstlös bild av den globala situationen än vad verkligheten ger skäl till. Sanningen är att läget i fråga om barnens rättigheter blir bättre hela tiden.

Fundera tillsammans:

- Vem eller vilka aktörer har arbetat för att uppnå dessa resultat?
- Vem borde göra mer?
- Har kanske du själv eller din familj varit delaktig på något sätt?

Du kan berätta att många olika aktörer arbetar systematiskt för att främja barnens rättigheter och hållbar utveckling: regeringarna i olika länder, städer och kommuner, FN, internationella organisationer såsom Plan International och UNICEF, små organisationer och vanliga människor, som utför frivilligarbete eller ger pengar till organisationernas arbete. En positiv utveckling är ingen slump och sker inte utan ansträngningar. Man har arbetat systematiskt för resultaten i många år.

Fler intressanta fakta om den globala utvecklingen finns på den engelskspråkiga webbplatsen **https://www.gapminder.org**.

Ett ansvarsfullt företag (45 min.)

Mål:

- ★ lära sig om globala produktionskedjor och hur vår konsumtion påverkar globalt
- ★ öva på att använda en världskarta och känna igen länder och världsdelar
- ★ inse att ansvarsfulla företag kan bidra till hållbar utveckling och barnens rättigheter.

Metod: studera sina egna kläder, undervisningssamtal, grupparbete, presentationer

Material: världskarta (i materialbanken), Eettisen kaupan puolesta ry:s karta över t-tröjans resa (i materialbanken), anvisningarna för övningen (i materialbanken), papper, pennor och pysseltillbehör

Anvisningar för uppgiften:

A) Projicera världskartan från materialbanken på väggen. Be eleverna undersöka något av sina egna klädesplagg för att se i vilket land det är tillverkat, och berätta för klassen vilket tillverkningslandet är. Om made in-lappen finns exempelvis i nacken kan man be en klasskamrat eller läraren om hjälp. Se på kartan var länderna i fråga finns. Är de flesta av plaggen tillverkade i någon viss världsdel?

B) Projicera kartan över t-tröjans resa på tavlan. Berätta att tillverkningen av ett klädesplagg omfattar tiotals olika skeden, som är spridda över världen. Made in-lappen i plagget berättar bara var den sista delen av tillverkningsprocessen har skett. Förenklat kan produktionskedjan se ut så här:

1) bomullsodling, Benin
2) spinning och vävning, Pakistan
3) färgning, Indien
4) sömnad, Bangladesh
5) slutförande, made in-lapp och förpackning, Kina
6) transport och försäljning, EU och Finland

Förr i tiden var produktionskedjorna enklare, och det fanns exempelvis många textilfabriker även i Finland. Fundera tillsammans på varför det numera finns så många skeden i många produktionskedjor. Ur vems perspektiv är det nuvarande systemet bättre? Och för vem är det sämre?

Fundera tillsammans på vilka problem i fråga om barnens rättigheter som kan vara förknippade med produktionskedjorna (bl.a. utnyttjande av barnarbetskraft, förorening av miljön, låga löner som inte räcker för att föräldrar ska kunna försörja sina barn, överlånga arbetsdagar, olycksfall i arbetet). Kom ihåg att man i produktionen bör beakta de mänskliga rättigheterna och goda arbetsvillkor.

C) Dela sedan in eleverna i grupper på 3–4 personer. Varje grupp ska hitta på ett företag som säljer ansvarsfullt producerade produkter. Ge grupperna följande anvisningar:

1) Bestäm er för en produkt som ni vill sälja.
2) Fundera på hur ni kan producera produkten på ett sådant sätt att alla mänskliga rättigheter förverkligas och naturen inte förstörs. Vilka olika skeden (t.ex. tillverkning av delar till produkten) ingår i produktionen? Var och hur ska de ske?
3) Hitta på ett bra namn för produkten.
4) Fundera på hur ni skulle marknadsföra produkten så att den blev en stor hit. Planera ett marknadsföringstal där ni motiverar varför just er produkt räddar jorden och samtidigt är bra business.

Varje grupp förbereder sig för att presentera produkten för de andra med sitt marknadsföringstal. Som stöd för talet kan man också förbereda visuellt marknadsföringsmaterial, exempelvis genom att rita en bild av produkten eller snabbt göra en reklamaffisch. Reservera gärna 25 minuter för planeringen av produkten och marknadsföringstalet.

D) Till slut håller varje grupp sitt marknadsföringstal och försöker få de andra grupperna att bli intresserade av deras produkt. Reservera minst 10 minuter för presentationerna. Påminn ännu eleverna om att ansvarsfullhet här är det viktigaste försäljningsargumentet, som bör lyftas fram. De andra eleverna kan ställa preciserande frågor. Ge en applåd till varje presentation. Det är ingen tävling, utan alla idéer är bra på sitt sätt!

Om ni vill tala mer om ansvarsfull konsumtion kan ni använda Eettisen kaupan puolesta ry:s (Eetti) material: **https://eetti.fi/materiaalit/oppimateriaalit**.

9

BARNETS RÄTTIGHETER OCH KLIMATKRISEN

Artiklar i barnkonventionen

Vid beslut som rör barn ska alltid barnets bästa sättas främst. § 3

Alla barn har rätt till liv. Staten ska trygga så goda förutsättningar som möjligt för barnens liv och utveckling. § 6

Utbildningen ska sträva efter att stöda barnets utveckling till dess fulla potential. Utbildningen ska främja respekten för de mänskliga rättigheterna, barnets föräldrars samt barnets egen kultur samt andra kulturer. § 29

Klimatförändringen hotar barnens rättigheter

Klimatförändringen – alltså att klimatet värms upp på grund av mänsklig verksamhet – är en enorm global kris, som på ett eller annat sätt påverkar alla människor i världen. Klimatförändringen är också en människorättsfråga och ett hot mot förverkligandet av barnens rättigheter.

Klimatförändringen påverkar människor runt om i världen på olika sätt. De extrema väderfenomenen ökar, vilket leder till både mer torka och fler orkaner, kraftiga regn och översvämningar. Effekterna slår ofta hårdast mot dem som lever i fattiga länder, eftersom de har sämst möjligheter att skydda sig.

Vi kan fortfarande bromsa klimatförändringen. Det spelar roll hur och hur mycket vi agerar. För att kunna bevara jorden som en bra plats att bo på och undvika följderna av en global temperaturökning på 1,5 grad måste vi beakta klimathållbarheten i allt vi gör.

Klimatförändringen kan inte längre stoppas helt, och redan den nuvarande uppvärmningen förändrar livsmiljöer och försvårar livet i synnerhet för de mest sårbara. Vi behöver snabba anpassningsåtgärder för att människorna ska kunna vara beredda på förändringarna och ta emot dem på ett bättre sätt. Vi behöver tekniska lösningar och utveckling av infrastrukturen. Kunskap på lokal nivå om hållbar användning och kontroll av naturresurser samt minimering av risker måste användas i anpassningen till klimatförändringen.

Klimatförändringen hotar barnens rättigheter, såsom rätten till en trygg uppväxt-och livsmiljö. Globalt sett påverkar klimatförändringen de sårbaraste barnens rättigheter allra mest. När det blir svårare att odla och maten och inkomsterna minskar på grund av oförutsägbart väder, kan det leda till undernäring, som drabbar barn först. Undernäring äventyrar barnens tillväxt och utveckling och kan till och med leda till döden för dem. Det varmare klimatet ökar också förekomsten av malaria och diarré. De är vanliga dödsorsaker bland små barn.

Fördjupad fattigdom på grund av klimatförändringens effekter eller en naturkatastrof orsakad av klimatförändringen kan leda till att barn tvingas avbryta skolgången. Barn löper också en mångdubbelt större risk än vuxna att dö vid naturkatastrofer. Traumat efter en katastrof kan ha långvariga effekter på ett barns psykiska välbefinnande och utveckling.

I lågstadiet behövs lösningsfokuserad klimatfostran

Dagens barn måste i framtiden klara sig i en värld som formats av klimatförändringen. För det behövs mycket sådant som skolan ska erbjuda: kunskap, praktiska färdigheter och psykiska färdigheter såsom känslofärdigheter.

För att vi ska kunna bygga upp en hållbar, klimatmässigt ansvarsfull framtid behövs medborgare vars värderingar och attityder bygger på klimatansvar. Därför är det viktigt att börja med värderings- och attitydfostran med fokus på klimatansvar redan i lågstadiet.

I medierna talas det också ofta om klimatförändringen. Barn i lågstadieåldern kan inte undvika att höra om ämnet. Det kan väcka många olika slags känslor, från rädsla till frustration. Även om fenomenet är komplicerat är det viktigt att ta upp det redan i lågstadiet – på ett lösningsfokuserat sätt som väcker hopp och uppmuntrar till aktörskap.

Cykelmodellen åskådliggör klimatfostran

Sakari Tolppanen, Essi Aarnio-Linnanvuori, Hannele Cantell och Anna Lehtonen, som forskar om klimatfostran, åskådliggör klimatfostran med hjälp av en cykelmodell. Klimatfostran är, precis som en cykel, en helhet som behöver alla sina delar för att fungera. Hjulen möjliggör rörelse, och de illustrerar kunskap och tankefärdigheter som anknyter till klimatförändringen. Elevens identitet, värderingar och världsbild lägger grunden för klimatfostran. I den stomme som de utgör kan man fästa nya kunskaper och färdigheter. Kunskaper och tankefärdigheter konkretiseras med hjälp av praktiskt agerande. I modellen illustreras de av kedjan och pedalerna.

En cykel kommer ingenstans om det inte finns någon som cyklar på den. Sadeln, som cyklisten sitter på, illustrerar i modellen cyklistens motivation och känsla av delaktighet. Det är viktigt att eleven känner att klimatförändringen berör hen och att hen kan påverka den. Bromsarna illustrerar hinder för agerandet. De kan vara mänskliga eller strukturella. När man kan identifiera hindren är de lättare att komma förbi.

De känslor som klimatförändringen väcker påverkar lärandet. Hopp och andra känslor illustreras av cykellyktan, som visar vägen framåt. I stället för rädsla och ångest borde klimatfostran väcka hopp och empati. Diskussioner om och visioner för framtiden är en central del av klimatfostran: med styrstången styr man cykeln i önskad riktning.

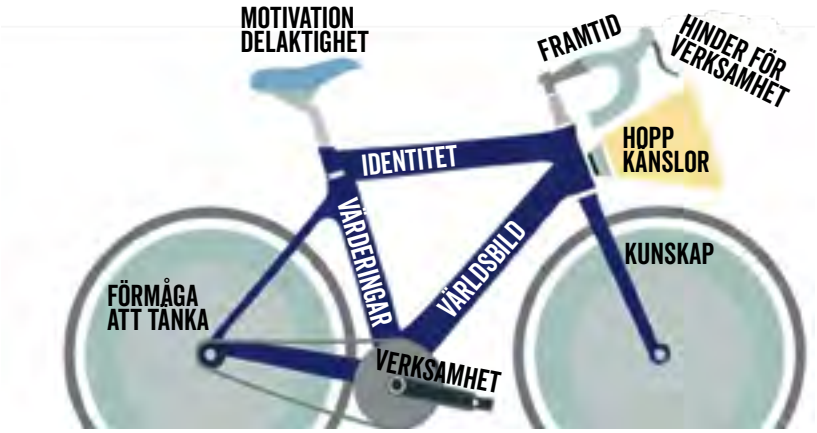

Bild: Cykelmodellen för klimatfostran (källa: Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H. & Lehtonen, A. 2017. ”Pirullisen ongelman äärellä – kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli.” Kasvatus 48 (5), 456–468.)

Luokanopen ilmasto-opas är ett guidematerial som utformats som stöd för lågstadielärarnas undervisnings- och fostransarbete. Guiden innehåller information till klasslärare om klimatfostran samt information om klimatförändringen för fostrares och lågstadieelevers behov. I guiden finns också material för klimatfostran för årskurserna 1–2, 3–4 och 5–6 i lågstadiet. **www.luokanopenilmasto-opas.fi**

Visste du att utbildningsmyndigheterna i Finland har en vision för skolornas klimatåtgärder fram till år 2025? Utbildningsstyrelsen utarbetade år 2019 dokumentet Meidän planeetta, meidän vastuu – ilmastovastuun oppimisen toimenpideohjelma 1.0, som innehåller en vision, målsättningar och åtgärdsförslag för utbildning om klimatansvar. Tanken är att man på ett naturligt sätt ska lära sig klimatansvar som en del av skolornas och läroanstalternas verksamhet.

9. LEKTION: BARNETS RÄTTIGHETER OCH KLIMATKRISEN (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ inse betydelsen av en välmående naturmiljö för jordklotet och dess invånare
- ★ förstå klimatkrisens orsaker och följder
- ★ bli medveten om hur man själv genom sina egna val och som aktiv medborgare kan bidra till att bromsa klimatförändringen
- ★ motiveras att agera ansvarsfullt för klimatet.

Lektionen i korthet

Den nionde lektionen handlar om klimatförändringens effekter på barnets rättigheter. I början av lektionen bekantar man sig med hjälp av en fantasilek med förändringar i livsmiljön på grund av klimatkrisen och med klimatflyktingskap. Därefter tar man upp klimatförändringens orsaker och följder samt funderar på hur individens val påverkar klimatet. Genom diamantövningen reflekterar man över hur man själv som aktiv medborgare kan påverka barnens rättigheter och klimatet. Som avslutning på lektionen behandlar man de känslor som klimatkrisen väcker med hjälp av en åsiktslinje.

Lektionens struktur

Klimatflyktingar (20 min.)
Vad är klimatförändringen? (40 min.)
Det aktiva medborgarskapets diamant (20 min.)
Klimatkrisen och jag (10 min.)

Klimatflyktingar (20 min.)

Mål:

- ★ förstå hur förändrade levnadsförhållanden påverkar livet i samhällena
- ★ få en uppfattning om möjliga orsaker till och konsekvenser av flyktingskap samt metoder för att försöka lösa utmaningarna tillsammans och på ett rättvist sätt
- ★ fästa uppmärksamhet vid hur en stigande havsnivå påverkar lågt belägna livsmiljöer.

Metod: fantasiövning, undervisningssamtal

Material: tre stora filtar, tillräckligt med utrymme för att breda ut filtarna på golvet

Anvisningar för uppgiften:

Inled lektionen med att påminna om principerna för trygga rum.

Lägg ut tre filtar på golvet en bit från varandra och dela in eleverna i tre grupper som får sätta sig på varsin filt. Be först eleverna att slappna av. Om de vill kan de blunda. I bakgrunden kan du spela ljud av exempelvis vågskvalp. Läs sedan berättelsen:

Det var en gång ett örike som hette Trio. Det bestod av tre små öar mitt ute i havet. På alla tre öarna bodde flitiga och lyckliga människor. Varje familj på Trio hade en liten bit mark att odla. Många ägnade sig också åt fiske.

Ett år upptäckte de äldre invånarna att öarna hade krympt till hälften av den yta de hade när de var barn. (Vik ihop filtarna så att de är bara hälften så stora.)

Det började vara lite trångt. Det fanns inte längre tillräckligt med jordbruksmark för att alla invånare skulle ha tillräckligt att äta. Det hade också börjat regna mycket mer än förr.

Det gick några år. Vattennivån kring västra och mellersta Trio steg ännu mer. (Vik ihop två av filtarna en gång till.) Östra Trio var helt täckt av vatten. (Ta bort en filt.) Människorna från östra Trio hann i sista stund hoppa i båtar och ro till mellersta Trio. Hurdant mottagande fick de? Vad fick man reda på när statsministern på mellersta Trio började utreda vad den stigande havsnivån berodde på?

Be eleverna sätta sig på sina platser igen och fortsätt diskussionen. Man kan inleda diskussionen med följande frågor. Om det känns meningsfullt kan eleverna fundera en stund på varje fråga i sina egna grupper. Efter det kan du be om några sammandrag av gruppdiskussionerna.

- Hur kändes det när havsnivån steg?
- Hur kändes det att tvingas lämna sin egen ö?
- Hur skulle det kännas att ta emot nya invånare på sin egen ö i en situation då livsvillkoren där också är dåliga?
- Hur påverkar en stigande havsnivå livet för människorna på en ö (mat, rent vatten, skydd, livsrum, arbete, utbildning, kultur etc.)?
- Hur kan man göra livet så bra som möjligt för både de ursprungliga öborna och de nya invånarna (mat, rent vatten, skydd, livsrum, arbete, utbildning, kultur etc.)?
- Hur kan man lösa eller förebygga situationer som leder till att människor tvingas lämna sina hem och livsmiljöer? (teknologiska och tekniska innovationer, fred, en hållbar livsstil etc.)

Tänk tillbaka på dokumentären ”Uusi kotini”, som ni tittade på under den sjunde lektionen. Berätta att ett hem kan hotas även av klimatförändringen. Klimatförändringen ökar antalet naturkatastrofer och extrema väderfenomen, såsom översvämningar, torka och stormar. Det gör det svårare att skaffa mat och kan göra vissa områden helt obeboeliga. Det kan leda till att ett barn tvingas lämna sitt hem och bli flykting.

Berätta att klimatflyktingar officiellt sett inte finns. Endast de som flyr från förföljelse eller konflikter räknas officiellt som flyktingar. I verkligheten driver klimatkrisen redan nu bort människor från deras hem, och i framtiden kommer allt fler att tvingas fly av skäl som anknyter till klimatet. Definitionen av flyktingskap kommer sannolikt att ändras i framtiden, så att den även beaktar klimatflyktingskap.

Vad är klimatförändringen? (40 min.)

Mål:

- ★ förstå vad klimatförändring är, vad den beror på och vad den leder till
- ★ förstå hur enskilda människors handlingar kan bidra till bekämpningen av klimatförändringen
- ★ motivera till att agera ansvarsfullt med tanke på klimatet.

Metod: undervisningssamtal, grupparbete

Material: papper, pennor, färgpennor, diaserie om klimatkrisen (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

A) Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Be varje grupp att snabbt göra en tankekarta, där de skriver in gruppmedlemmarnas förhandsuppfattningar om klimatförändringen (se anvisningarna för metoden tankekarta på s. 106). Man bör reservera högst 5 minuter för detta. Man behöver inte gå igenom tankekartorna tillsammans i det här skedet, utan man tar fram dem igen i slutet av övningen och kompletterar dem med nya kunskaper.

B) Visa diaserien ur materialbanken, som tar upp klimatkrisen ur fyra olika perspektiv:

1) Vad betyder klimatförändring?
2) Vilka följder har klimatförändringen?
3) Hur kan man bromsa klimatförändringen?
4) Hur kan man anpassa sig till klimatförändringen?

Visa sidorna 1–6 (Vad betyder klimatförändring, Vilka följder har klimatförändringen, Hur kan man bromsa klimatförändringen).

C) Visa sedan sidan 7. Ge varje grupp ett tema utifrån vilket de utarbetar en profil för en klimatvänlig människa:

- klimatvänligt boende
- klimatvänligt resande
- klimatvänligt ätande
- klimatvänliga kläder och hobbyer

Om grupperna är fler än fyra kan två grupper få samma tema. Det är intressant att jämföra och se om profilerna blir olika. Varje grupp ritar en människofigur på ett papper och skriver eller ritar svar på frågorna kring den. En grupp funderar alltså på hur en klimatvänlig person bor. En annan grupp funderar på hur hen reser och tar sig fram. En tredje grupp funderar på vad hen äter, och en fjärde hur hen klär sig och vilka hobbyer hen har. Presentera figurerna för klassen.

D) Gå igenom sidorna 8–9: Hur kan man anpassa sig till klimatförändringen? Be eleverna diskutera frågorna på sidan 10 i par: Vilka livsstilsförändringar är svåra för dig och vilka är enkla? Du kan sedan be dem som vill att berätta vad de diskuterade. Påminn om att även om en enskild individ kan påverka genom sina val, ligger det största ansvaret för klimatåtgärder ändå hos stater och företag.

E) E) Till sist får alla grupper lämna in sina tankekartor. Läs sedan igenom de förhandsuppfattningar om klimatförändringen som ni skrivit ner och komplettera dem med era nya kunskaper och tankar.

Det aktiva medborgarskapets diamant (20 min.)

Mål:

- ★ fundera på vilka möjligheter vi alla har att ta ansvar för klimatet
- ★ jämföra olika åtgärders effekter
- ★ inspireras att själv agera som en ansvarsfull medborgare.

Metod: grupparbete, undervisningssamtal

Material: diamantkort (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Förklara att vi i den förra övningen diskuterade hur man kan påverka kampen mot klimatförändringen genom sina egna livsstils- och konsumtionsval. Barn och unga kan ändå arbeta för klimatet också på många andra sätt!

Dela in eleverna i grupper på 3–4 personer. Ge varje grupp aktivitetskorten för aktivt medborgarskap och några tomma kort. På varje kort anges ett sätt att skapa förändring i samhället. På de tomma korten kan man skriva egna metoder, om man kommer på sådana som inte nämns på korten.

Varje grupp ordnar korten i viktighetsordning genom att placera ut dem på diamantbilden utgående från hur väl metoderna fungerar. Den mest effektiva metoden placeras överst. På raden nedanför den lägger man två metoder som båda är lika effektiva, men som inte är riktigt lika effektiva som den första. På den tredje raden läggs tre metoder som är mindre effektiva än de på de översta raderna, och på den fjärde raden två ännu mindre effektiva metoder. Längst ner lägger man den metod som är allra minst effektiv. I början av övningen kan man gärna påpeka att det inte finns något rätt eller fel svar. Be grupperna tänka ut motiveringar till sina val.

Grupperna visar upp sina färdiga diamanter för alla och motiverar sina val. Diskutera sedan tillsammans:

- Hur kändes övningen? Var det svårt, utmanande, eller lätt att välja? Var det lätt att komma överens i gruppen?
- Passar de sätt att påverka som nämns på korten också för barn?
- Fundera på de sätt att påverka som grupperna placerade i toppen av diamanten. Är de lätta eller svåra att genomföra?
- Har du själv använt någon av dessa metoder för att påverka? Vilken? Hur fungerade det?

Om nu har mer tid kan ni göra en konkret miljögärning! Ni kan exempelvis göra en kampanjaffisch, skriva en opinionstext eller ett brev till stadsfullmäktige eller tala med rektorn.

Klimatkrisen och jag (10 min.)

Mål:

- ★ hantera de känslor och tankar som klimatkrisen väcker
- ★ öva på att uttrycka och motivera sin åsikt.

Metod: åsiktslinje

Material: –

Anvisningar för uppgiften:

Som avslutning på lektionen, bearbeta de känslor som klimatkrisen väcker med hjälp av en åsiktslinje. Anvisningar för åsiktslinjen finns på sidan 106.

Påståenden:

- Klimatförändringen skrämmer mig.
- Jag blir irriterad över att det talas om klimatförändringen hela tiden.
- Jag är arg över att de vuxna inte gör mer för att bekämpa klimatförändringen.
- Jag är hoppfull om att mänskligheten ska kunna anpassa sig till det förändrade klimatet.
- Vi funderar mycket på klimatfrågor i min familj.
- Jag kan genom mitt eget agerande bidra till att bromsa klimatförändringen.

Betona till sist att vi fortfarande kan bromsa klimatförändringen. Klimatförändringen är ingen naturlag, utan den beror på människans agerande. Därför kan vi människor göra mycket för att bromsa den. Det spelar roll hur och hur mycket vi agerar.

ASOCUPAM

10

JAG KAN PÅVERKA!

Artiklar i barnkonventionen

Varje barn har rätt att uttrycka sin åsikt i sådana frågor som rör honom eller henne, och barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad. § 12

Ett barn har rätt att uttrycka sina egna åsikter, förutsatt att de inte kränker andras rättigheter. Alla barn har rätt till information. § 13

Barn har rätt att organisera sig och vara aktiva i föreningar. § 15

Barn och unga kan påverka!

För att barnens rättigheter ska förverkligas behöver vi ekologiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt hållbar utveckling. Var och en av oss har möjlighet att agera för hållbar utveckling och främjande av barnens rättigheter, och var och en av oss behövs. Även barn kan påverka på många sätt! Den internationella klimatstrejkrörelse som den svenska aktivisten Greta Thunberg startat bland skolelever är ett bra exempel på hur barn och unga kan göra sina röster hörda och sporra de vuxna att föra en politik som tryggar en god framtid för barn och unga.

Konventionen om barnets rättigheter ger barnen rätt att delta i beslutsfattandet och uttrycka sina åsikter. Barn har samma rätt som vuxna att organisera sig och vara aktiva i föreningar. Delaktighet handlar om barns och ungas möjligheter att påverka sådant som är viktigt för dem.

Möjligheterna att påverka och agera i de egna vardagsmiljöerna är viktiga för barn och unga. Barns och ungdomars synpunkter ska respekteras i familjer, skolor och hobbyer. Dessa är viktiga arenor för att öva på att delta och påverka. Skolan har en särskilt stor betydelse i att fostra till aktivt medborgarskap.

Barn och unga vill också påverka på ett bredare plan. De upplever det som meningsfullt att påverka samhället, så länge de vuxna tror på deras förmågor och synpunkter. I Finland har barn möjlighet att delta i beslutsfattandet exempelvis genom ungdomsfullmäktige, elevkårsstyrelser och olika föreningar. En del kommuner erbjuder genom deltagande budgetering möjlighet för barn och unga att påverka kommunens budget – exempelvis hur en penningsumma som reserverats för barns och ungas välbefinnande ska användas. Barn och unga påverkar även utanför de officiella kanalerna för påverkan genom mångsidiga metoder för medborgarpåverkan och exempelvis i kanaler i sociala medier.

Möjligheterna att påverka förverkligas inte jämlikt för alla grupper av barn, utan en del barn tvingas kämpa mer än andra för sin rätt att delta. Enligt enkäten Hälsa i skolan (2019) upplevde 19 procent av eleverna i årskurserna 8 och 9 att de inte fått uttrycka sin åsikt i skolan. Upplevelser av delaktighet koncentreras till vissa elever, medan andra hamnar i marginalen. Enligt enkäten Hälsa i skolan (2017) har unga med funktionsnedsättningar färre upplevelser av delaktighet än andra. Det är viktigt att beakta barnens och ungdomarnas olika utgångspunkter. Kan alla barn och unga delta och påverka? Eller är det bara de aktivaste och modigaste som kan göra sina röster hörda?

#NINASALPODER
#GIRL4PRESIDENT
LIBERA EL PODER DE LAS NIÑAS
1. PARATE AQUÍ
2. TOMATE UNA FOTO
planpy
@planpy
por ser NIÑA

10. LEKTION: JAG KAN PÅVERKA! (2 X 45 MIN.)

Mål:

- ★ repetera de teman som tagits upp i Barnets rättigheter x 10
- ★ förstå att var och en av oss kan påverka och verka för barnets rättigheter och hållbar utveckling
- ★ uppleva delaktighet och motiveras till att agera.

Lektionen i korthet

Under den sista lektionen av Barnets rättigheter x 10 repeterar man innehållet i de tidigare lektionerna och förstår hur barnets rättigheter och hållbar utveckling syns i allas vår vardag. Först presenteras exempel på hur barn och unga runt om i världen verkar för hållbar utveckling. Sedan får eleverna planera och förverkliga en by för barnets rättigheter. Syftet är att repetera och ta till sig barnets rättigheter och målen för hållbar utveckling samt hjälpa eleverna att se samhället ur många olika perspektiv. Avslutningsvis synliggör man lärandet genom en åsiktslinje.

Lektionens struktur

Barn kan påverka! (15 min.)
Barnrättsbyn (60 min.)
Vad har jag lärt mig? (15 min.)

Barn kan påverka! (15 min.)

Mål:

★ bekanta sig med exempel på hur barn och unga verkar för hållbar utveckling

★ motivera till att agera för barnets rättigheter och hållbar utveckling.

Metod: video, undervisningssamtal

Material: UNICEF Finlands video ”Världens största lektion, del 2” (**https://www.youtube.com/watch?v=egd7gnleXV4**)

Anvisningar för uppgiften:

Börja som vanligt med att repetera principerna för trygga rum.

Titta på UNICEF Finlands video ”Världens största lektion, del 2”. Medan ni tittar på videon, be eleverna att försöka lägga märke till vad barn och unga har gjort för hållbar utveckling.

Efter att ni har tittat på videon, berätta att exemplen är tagna ur det verkliga livet. Diskutera sedan tillsammans:

- Vad har barnen och ungdomarna i videon gjort för att främja hållbar utveckling?
- Vilket av de exempel som ges i videon är mest inspirerande? Varför?
- Skulle exemplen fungera i Finland?
- Hur arbetar barn och ungdomar i Finland för barnens rättigheter eller hållbar utveckling?
- Vad kan vi själva göra?

Barnrättsbyn (60 min.)

Mål:

- ★ repetera barnets rättigheter
- ★ fundera på hur barnets rättigheter syns i vår vardag
- ★ tillsammans komma på idéer för vardagen som främjar barnets rättigheter och hållbar utveckling
- ★ öva på att arbeta i grupp och presentera idéer visuellt.

Metod: grupparbete, rita eller pyssla, undervisningssamtal

Material: stora papper (t.ex. från blädderblock), färgpennor och andra pysseltillbehör, hjälpfrågor för planeringen av byn (i materialbanken), sammanfattning av barnkonventionen (i materialbanken), symbolkort för hållbar utveckling (i materialbanken)

Anvisningar för uppgiften:

Be varje elev att för en stund tyst fundera på hurdant område det skulle vara bra att bo i. Dela sedan in eleverna i grupper på 3–4 personer. Berätta att varje grupp ska planera en barnrättsby, det vill säga en by där alla barnets rättigheter förverkligas och där det är så bra som möjligt för barn att bo. Om stadsmiljöer är mer bekanta för barnen kan man i stället för en by planera en stadsdel.

Instruera grupperna att i planeringen av byn fästa särskild uppmärksamhet vid förverkligandet av barnets rättigheter och målen för hållbar utveckling. Som hjälp och inspiration kan man använda sammanfattningar av barnkonventionen och målen för hållbar utveckling.

Projicera stödfrågor för planeringen av byn på tavlan:

- Hur kan barnets rättigheter förverkligas så väl som möjligt i byn? (exempelvis rätt till utbildning, hälsa, skydd, lek och fritid...)
- Hur kan byn uppfylla målen för hållbar utveckling?
- Hur säkerställer man att alla barns rättigheter förverkligas i byn och att ingen hamnar i en sämre ställning?
- Hur ser miljön ut? (byggnader, gårdar, natur...)
- Hurdana tjänster behövs i området? (hobbyer, fritid, välbefinnande, säkerhet...)
- Hurdana människor bor i byn? (beteende, seder, regler, ritualer...)

Byn skapas på ett stort papper genom att rita eller skriva. Om man har mer tid kan man bygga byn exempelvis av återvunnet material. Påminn ändå om att ett konstnärligt slutresultat inte är huvudsaken. Det viktiga är att fundera på konkreta sätt att förverkliga barnets rättigheter och målen för hållbar utveckling i byn. Grupperna får också hitta på namn på sina byar. Ägna sammanlagt minst 30 minuter åt att planera och rita byarna.

Be sedan varje grupp presentera sin by för resten av klassen. Hur har barnets rättigheter och målen för hållbar utveckling beaktats i byn? Till slut kan ni slå ihop gruppernas byar eller stadsdelar till en hel stad. Jämför vad som är lika i byarna och vad som är olika.

Fundera till slut på i vilka yrken man kan verka för barnets rättigheter och hållbar utveckling. Hur anknyter barnets rättigheter och hållbar utveckling exempelvis till en stadsplanerares, kommundirektörs, rektors eller polischefs arbete?

Vad har jag lärt mig? (15 min.)

Mål:

★ sätta ord på och bedöma sitt eget lärande

★ lära sig förstå hurdana arbetsmetoder som passar en själv

★ ge respons på helheten Barnets rättigheter x 10.

Metod: åsiktslinje

Material: –

Anvisningar för uppgiften:

I denna övning används metoden åsiktslinje. Anvisningar för metoden finns på sidan 106.
Påståenden:

- Jag har lärt mig mycket nytt under Barnets rättigheter x 10-lektionerna.
- Barnets rättigheter x 10-lektionerna har varit annorlunda än vanliga lektioner.
- Jag tyckte om att arbeta i grupp.
- Jag tyckte om att arbeta på egen hand.
- Jag har pratat om barnets rättigheter hemma med familjen.
- Jag skulle rekommendera Barnets rättigheter x 10 för en kompis.
- Jag kan själv bidra till att barnets rättigheter förverkligas.
- Jag vet nu hur jag själv kan verka för hållbar utveckling.

Du kan ännu gå igenom det viktigaste. Alla barn i världen har samma rättigheter. Barnkonventionen ger barnen rätt till bland annat hälsa och välbefinnande, utbildning, en egen åsikt, ett hem och skydd, sin familj samt lek och fritid. Varje barn har rätt att vara sig själv, och man ska inte göra antaganden om människor utifrån kön. Klimatförändringen hotar barnens rättigheter, och vi måste därför försöka bromsa den. De vuxna och i synnerhet staterna ansvarar för att barnets rättigheter förverkligas. Ändå kan var och en av oss genom små gärningar bidra till att barnets rättigheter förverkligas.

BILAGA: ÅTERKOMMANDE UPPGIFTSTYPER

Vissa uppgiftstyper återkommer under lektionerna, för att eleverna ska få öva på att använda metoderna och diskussionerna blir djupare. Dessa metoder är tankekarta, åsiktslinje och VTS, det vill säga Visual Thinking Strategies. Här hittar du detaljerade anvisningar för dem.

Tankekarta som grupparbete

En tankekarta kan användas för att åskådliggöra det ämne som man studerar eller för att ta fram idéer. En tankekarta gör det lättare att uppfatta stora helheter och förstå relationerna mellan olika saker.

Huvudtemat, det vill säga nyckelordet, skrivs mitt på ett tomt papper. Underordnade teman som hör till huvudtemat skrivs runtomkring nyckelordet. De olika punkterna kopplas ihop med över- och underordnade punkter med hjälp av linjer eller andra tecknade element. Man får gärna använda många olika färger, former och tecknade element. Syftet med kartans visuella mångsidighet är att åskådliggöra de inbördes relationerna mellan olika saker och göra det lättare att komma ihåg dem tack vare de starka visuella associationerna.

Öva tillsammans på tekniken genom att läraren utifrån gruppens idéer gör en tankekarta på tavlan, där nyckelordet är BARN.

Tankekartor används under flera av lektionerna i helheten Barnets rättigheter x 10. När de görs som grupparbeten bör man instruera grupperna att låta gruppens sekreterare samla in hela gruppens idéer och skriva in dem i tankekartan. Säg att du fäster särskild uppmärksamhet vid om hela gruppen deltar och om medlemmarna interagerar på ett bra sätt och uppmuntrar varandra.

Åsiktslinje

Gör plats i klassrummet eller gå ut i korridoren om det behövs. Fäst lappar i ändarna av ”linjen” med texten ”Håller med” respektive ”Håller inte med”. Alternativt kan man använda färgkodade papper (t.ex. rött och grönt).

Förklara för eleverna: ”Jag ska läsa upp några påståenden. Fundera i lugn och ro på vad du tycker och ställ dig sedan på en punkt på linjen som representerar din åsikt. Försök inte påverka andras åsikter. Alla har rätt till en egen åsikt. Under diskussionerna ska ni lyssna uppmärksamt på de andras motiveringar.”

Välj passande påståenden i listan eller hitta på egna. Om du vill kan du också låta eleverna vara med och hitta på påståenden. Man behöver inte diskutera alla påståenden, men man kan gå igenom vissa mer grundligt exempelvis så här: När eleverna har valt sina ställen på linjen kan de tyst diskutera med andra som står nära dem varför de valt just det stället. Sedan kan du be eleverna att gemensamt beskriva motiveringarna till sina val. Tanken är att alla har en åsikt, men ingen ska pressas att motivera sitt val högt om det inte känns bra att tala inför alla. I den gemensamma diskussionen kan du exempelvis fråga: ”Skulle någon av er som har valt ’håller med’ vilja berätta för oss alla vilka motiveringar ni har till ert val?” Du kan också fråga eleverna om någon vill byta plats efter att de hört de andras perspektiv.

Ett av målen med övningen är att lära sig att man får ändra åsikt!

Respect PLANET
MILES of SMILES
#MEN
CORPS
CHOIX
OU TOUT
ABO

VTS, Visual Thinking Strategies

”Konst- och mediebilder kan inspirera barn att diskutera barnets rättigheter. En bra och inkluderande diskussion om bilderna påverkar utvecklingen av barnets kritiska och kreativa tänkande och kan till och med leda till en attitydförändring.” (Satu Itkonen)

VTS, Visual Thinking Strategies, är en metod för undervisning i visuella konstformer som utarbetats av den amerikanska psykologen Abigail Housen och museifostraren Philip Yenawine. I USA används denna metod i många skolor. Metoden passar bra för helheten Barnets rättigheter x 10, eftersom den stärker barnets rätt till en egen åsikt (artikel 13). Denna metod kräver en trygg miljö och fungerar bäst med en mindre grupp. Det tar ungefär tio minuter att studera en bild. Se till att rättigheterna förverkligas även för de barn som finns på bilderna, alltså att de inte har avbildats exempelvis i väldigt ofördelaktiga situationer.

Skeden i metoden:

1) Man tittar på bilden under tystnad (några minuter).
2) Under tolkningen ställs frågor. Använd tre återkommande frågor:
   - Vad händer i den här bilden?
   - Vad får dig att tänka...?
   - Vad mer kan vi se i bilden?
3) Man drar inga slutsatser. Tacka gruppen.

Det kan gå till exempelvis så här:

- Be eleverna att titta noggrant på bilden i några minuter under tystnad.
- I metoden ingår tre frågor som styr diskussionen.
- Fråga: ”**Vad händer i bilden?**” Låt en (frivillig) elev svara i taget. När en elev berättar, upprepa det hen säger med egna ord och visa det som hen menar på bilden.

  Exempel:

  Elev: ”Det är barn som tvättar sig och han där vid kanten är glad och flickan med flätor är rädd.” Läraren: ”Du tycker alltså att vi här ser barn som tvättar sig.”

- Fråga ”**Vad får dig att tänka...?**”

  Exempel:

  Läraren: ”Vad får dig att tänka att den här pojken är glad och flickan är rädd?” Elev: ”För att pojken ler och flickan se förskräckt ut.” Läraren: ”Du anser alltså att man ser på deras miner att den ena är glad och den andra rädd?” Elev: ”Ja.”

- Fråga: ”**Vad mer kan vi se i bilden?**”

  Exempel:

  Elev 2: ”Barnen är kanske på läger eller i en sådan där skola där man bor.” Läraren: ”Vad får dig att tänka på läger eller internatskola?” Elev 2: ”För att de säkert inte hör till samma familj och det ser ut som att de är på väg att gå och lägga sig.” Läraren: ”Du tycker alltså att barnen verkar vara på väg att gå och lägga sig, och eftersom de verkar vara i samma ålder verkar det inte sannolikt att de är hemma.”

- Fråga igen: ”**Vad mer kan vi se i bilden?**”

  Exempel:

  Elev 3: ”Den där bilden är säkert tagen för typ hundra år sedan.” Läraren: ”Vad får dig att tänka att bilden är hundra år gammal?” Elev 3: ”Den är ju svartvit och barnens kläder ser väldigt gammaldags ut.” Läraren: ”Det att bilden inte är i färg kan alltså tyda på att det är en gammal bild, och barnens kläder såsom knäbyxor och hängslen som vi ser här (visa) kan vara från äldre tid.”

  Läraren: ”Tack till alla.”

Bild: Barn tvättar sig för kvällen för Helsingfors barnträdgårdars sommarkoloni. Okänd fotograf. 1918.
Källa: Helsingfors stadsmuseums samlingar.

Viktigt:

- Alla har rätt till sin egen tolkning. Man ska inte värdera tolkningarna genom att säga till exempel ”Bra!” eller något liknande.
- Några elever kan yttra sig, men man bör inte ägna för mycket tid åt en bild. Kom ändå ihåg att det är viktigt att lyssna.
- Läraren upprepar alltid den hen hör med egna ord och pekar på de ställen på bilden som hen tror att eleven syftar på.
- Alltid när en elev gör någon tolkning preciserar man den med fråga 2, ”Vad får dig att tänka...?” Om en elev till exempel säger att det är en glad flicka på bilden ber läraren eleven förklara varför hen drog slutsatsen att flickan är glad. Metoden stärker förmågan att sätta ord på saker och passar också utmärkt för elever som övar på språket.
- Man avslutar inte med någon sammanfattning av tolkningarna, utan tackar bara gruppen. Även de som inte får säga sina tolkningar högt får alltså tänka på sina egna tolkningar, och alla tolkningar är lika värdefulla och korrekta.

Du kan läsa mer om VTS-metoden i artikeln Vad ser vi när vi tittar på en bild? – Delaktighet och nya perspektiv med VTS-metoden (i materialbanken), som är skriven av Ateneums publikarbetschef Satu Itkonen.

BARNETS RÄTTIG-HETER X 10

Barnets rättigheter x 10 är en undervisningshelhet bestående av tio dubbellektioner, genom vilken man tillsammans med eleverna kan prata om barnets rättigheter och hållbar utveckling på ett mångsidigt och aktivitetsbaserat sätt. Undervisningshelheten riktar sig till årskurserna 4–6 på lågstadiet. Undervisningshelhetens innehåll och arbetsmetoder är planerade med hänsyn till läroplanerna för den grundläggande utbildningen. I egenskap av en helhet som integrerar olika läroämnen lämpar sig Barnets rättigheter x 10 utmärkt som ämnesövergripande undervisningshelhet.

Plan International

Som barnrättsorganisation strävar Plan International efter en rättvis värld, där alla barns rättigheter och jämlikhet förverkligas. Därför förbättrar Plan i synnerhet flickors rättigheter och ställning. Plan International är en religiöst och politiskt obunden organisation som grundades 1937 och som numera arbetar i över 70 länder. Plan International Finland inledde sin verksamhet år 1998. I Finland främjar Plan barns och i synnerhet flickors rättigheter genom att informera och påverka. Vi erbjuder global fostran för skolelever samt material och utbildning för lärare.